

Neus Anglès i Borràs

**LA CULTURA ANARQUISTA A ESPANYA A FINALS DEL SEGLE
XIX: EL *PRIMER CERTAMEN SOCIALISTA* (REUS, 1885)**

TREBALL DE FI DE GRAU

Dirigit pel Dr. Ramon Arnabat Mata

Grau en Història (2018)

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Tarragona

2022

CERTÀMEN SOCIALISTA DE REUS

Il·lustració extreta d'Amorós, X., Anguera, P. i Arnavat, A. (1986) *Història gràfica del Reus contemporani I (1803-1939)*. Reus: Ajuntament de Reus, pp.28-29.

ÍNDIX

PRESENTACIÓ

1. METODOLOGIA

- 1.1. Perspectives polièdriques.....7
- 1.2. Estat de la qüestió.....9

2. CONTEXTOS MATERIAL I CULTURAL

- 2.1. El socialisme i l'anarquisme en els anys 80 del segle XIX a Espanya.....19
- 2.2. Anàlisi de les realitats econòmica, social, política i cultural de Reus en els marcs català i espanyol de finals del segle XIX.....24
- 2.3. El Primer Certamen Socialista (Reus, 1885).....30

3. EL PRIMER CERTAMEN SOCIALISTA: LES BASES MATERIALS I HUMANES

- 3.1. Sociabilitats i associacions existents que permeteren convocar, organitzar i realitzar el Primer Certamen Socialista.....32
- 3.2. Índex biogràfic dels participants i la mesa presidencial i relació de les entitats organitzadores, i dels membres del jurat.....37

4. EL PRIMER CERTAMEN SOCIALISTA: LA CULTURA POLÍTICA

- 4.1. Els textos presentats i premiats.....42
- 4.2. Anàlisi dels textos, de les preocupacions i dels interessos dels participants.....50
- 4.3. Les alternatives proposades: la cultura anarquista de finals del segle XIX a Espanya a través de les aportacions realitzades en el Primer Certamen Socialista a Reus (1885).....59
- 4.4. Anàlisi dels participants, dels organitzadors, dels membres de la mesa presidencial i del jurat.....60

5. CONCLUSIONS.....	64
BIBLIOGRAFIA.....	72
WEBGRAFIA.....	78
ANNEXOS.....	79
FONTS PRIMÀRIES.....	80
AGRAÏMENTS.....	86

La cultura anarquista a Espanya a finals del segle XIX: El Primer Certamen Socialista (Reus, 1885)

Resum

En el present estudi pretenem analitzar la cultura anarquista de finals del segle XIX a Espanya a través de les aportacions realitzades en el *Primer Certamen Socialista* (Reus, 1885). Organitzat pel *Centro de Amigos* de Reus, una societat cultural reusenca de signe llibertari, el Primer Certamen Socialista va tenir com a finalitat contribuir a posar en relleu la intel·lectualitat del moviment obrer i d'un segment de les classes mitjanes.

Aquest treball s'ha fonamentat en la contextualització econòmica, social, política i cultural d'aquest acte i en la realització d'un índex biogràfic dels participants i de la mesa presidencial per tal de conèixer el seu gènere, origen i professió (i així, copsar-los i emmarcar en els seus contextos individual i col·lectiu) i d'una relació dels organitzadors i dels membres del jurat. Alhora, la investigació històrica s'ha dut a terme a partir de l'estudi de les fonts primàries i la consulta bibliogràfica sobre aquesta qüestió, amb l'objectiu d'aproximar-nos a les principals preocupacions i els interessos dels participants i les alternatives proposades en els camps socialista i anarquista de l'època. Tanmateix, hem examinat les sociabilitats i les associacions existents que permeteren convocar, organitzar i realitzar el Primer Certamen Socialista a Reus.

Paraules Clau

Primer Certamen Socialista; Reus; Anarquisme; Anarco-col·lectivisme; Anarco-comunisme; Segle XIX; Obrerisme; Sociabilitats.

The anarchist culture at the late 19th century in Spain: The Primer Certamen Socialista (Reus, 1885)

Abstract

In this study, we intend to analyse the anarchist culture of the late 19th century in Spain through contributions made in the *Primer Certamen Socialista* (Reus, 1885). Organized by the *Centro de Amigos*, a cultural society from Reus of a libertarian character, the Primer Certamen Socialista was intended to help highlight the intellectuality of the worker's movement and a section of the middle classes.

This work has been based on the economic, social, political, and cultural context of this act and on the realization of a biographical index of participants and the members of the presidential month to know their gender, origin and profession (and thus to grasp them and frame them in their individual and collective contexts) and a relationship of the organizers and members of the jury. At the same time, historical research has been carried out from the study of primary sources and bibliographic consultation on this issue, with the aim of approaching to the main concerns and interests of participants and the alternatives proposed in the socialist and anarchist frameworks of the time. However, we have examined the sociability and existent associations that allowed the summoning, organizing, and performing the Primer Certamen Socialista.

Key words

Primer Certamen Socialista; Reus; Anarcho-collectivism; Anarcho-communism; 19th Century; Workerism; Sociability.

PRESENTACIÓ

A continuació s'exposa el resultat del treball de fi de grau que pretén copsar la importància del *Primer Certamen Socialista* en la cultura anarquista de finals del segle XIX, així com el paper transcendental dels seus participants i organitzadors i dels membres de la mesa presidencial i del jurat.

L'any 2018 vaig iniciar el grau en Història i Història de l'Art i Arqueologia a la Universitat Rovira i Virgili. Malgrat això, el meu interès per aquestes disciplines es va consolidar a la Universitat Pompeu Fabra, en la que havia iniciat els graus en Dret i en Humanitats. Per qüestions organitzatives de la URV, el 2019 vam haver de triar entre Història i Història de l'Art i Arqueologia; davant d'això, vaig decantar-me pel primer.

En un principi, va ser l'època medieval la que va captar la meva atenció: abordar a primer curs una assignatura com *Societat i Cultura a l'Època Medieval* i que fos impartida per la Dra. Maria Bonet Donato van ser claus. No va ser fins a segon curs, amb l'assignatura de *Societat i Cultura a l'Època Contemporània*, de la mà del Dr. Joan Maria Thomàs Andreu, que vaig començar a inclinar-me cap al període en el que actualment treballo. Vam arribar a tercer de carrera i les assignatures *d'Història Contemporània d'Espanya*, del Dr. Ramon Arnabat Mata, i *d'Història Contemporània de Catalunya*, de la Dra. Montserrat Duch Plana, van reafirmar el meu interès pel món contemporani (i l'actual). El fet de que la nostra universitat no ofereixi la formació en llatí i paleografia pertinents per afrontar les fonts primàries dels primers segles de l'època medieval i l'oportunitat que em va brindar el Dr. Arnabat Mata van ser dues qüestions decisives: vaig redirigir la meva recerca a la contemporaneïtat.

Com és sabut, el Dr. Arnabat Mata, és un dels principals experts en les transformacions, la història i la societat del segle XIX; tanmateix, les seves línies de recerca actuals arbitren cap a l'estudi de l'associacionisme, les sociabilitats i el mutualisme, en el context del Grup de Recerca Consolidat ISOCAC: Història, Societat,

Política i Cultura des de Catalunya al món (URV). A més, és una realitat que el segle XIX està poc estudiat en comparació amb altres períodes de l'època contemporània... més, si tenim en compte l'impacte transcendent en la definició del món tal i com nosaltres el coneixem. És per això que aquest treball s'instal·la en l'anàlisi d'un fet cultural i polític en el si de l'anarquisme, en tant que moviment d'emancipació de classe, en la darrereria del segle XIX.

1. METODOLOGIA¹

1.1. Perspectives polièdriques

A nivell teòric-metodològic aquest treball d'investigació es troba a mig camí de la Història Local i del Mètode Biogràfic. Hem procurat seguir les línies teòriques i metodològiques d'aquestes i, per fer-ho, ens hem recolzat en diferent bibliografia.

En referència a la història local, és important assenyalar que “fue tradicionalmente casi propiedad exclusiva de eruditos y historiadores no profesionales, trabajos de los cuales, basados más en el detalle que en la interpretación, eran ignorados generalmente en los círculos académicos”². Aquest aspecte ha fet que sovint hagi sigut poc considerada, però val a reivindicar-la com a <imprescindible> per a matisar i enriquir, “incluso, corregir a las generales”³. Altres grans historiadors com Josep Fontana Lázaro⁴ han preponderat la història local i han defensat la seva integració en la història general⁵. En el context de la repressió franquista i en el marc del que anomenem Països Catalans,

¹ Pel que fa a les normes metodològiques, hem seguit els criteris plantejats per l'Editorial Afers. El motiu pel qual vam triar aquesta editorial és perquè, a banda de que consumim molts dels llibres que publiquen, està estretament relacionada amb la <Càtedra Josep Termes>. Aquesta, des d'enguany, convoca un premi per fomentar la recerca jove en llengua catalana. Amb la perspectiva de que el present treball pugui publicar-se, hem partit de tals criteris. Un aspecte rellevant d'aquests és que, a l'hora de citar l'autoria, el nom de les autores femenines apareix escrit sencer, mentre que la dels autors masculins no, per tal de reivindicar i visibilitzar la tasca de les primeres. Per a veure les normes metodològiques consulteu <https://www.catedrajosep termes.cat/fitxer/756/NORMES%20«AFERS»%20PER%20A%20LA%20PUBLICACIÓ.pdf>.

² Casanova, J. (1999) “Historia local, historia social y microhistoria” a Rújula, P. & Peiró, I. (coords.) *La historia local en la España contemporánea: estudios y reflexiones desde Aragón*. Barcelona: Edita L'Avenç, p.17.

³ Anguera, P. (1999) “Introducción a la historia local catalana” a Rújula, P. & Peiró, I. (coords.) *La historia local en la España contemporánea: estudios y reflexiones desde Aragón*. Barcelona: Edita L'Avenç, p.14.

⁴ Consulteu Fontana Lázaro, J. (2002) *La historia de los hombres: el siglo XX*. Barcelona: Editorial Crítica.

⁵ A *Introducció a la Història de Catalunya* (1995) publicada i dirigida per Edicions 62 i Pierre Vilar, podem veure la percepció i l'ús de les aportacions locals per part dels historiadors que es dediquen a la història general. *Història mundial de Catalunya* (2018), també publicada per Edicions 62 i dirigida per Borja de Riquer, és l'obra més actual pel que fa a una història general nacional.

es donaren diverses dinàmiques: hi hagué una “renovación y una recuperación”⁶ de la història local; això podríem entendre-ho en un moment en que “la historia pasó a ser utilizada como fuente de formación en la clandestinidad política, convirtiéndose en una herramienta de combate entre el 1968 y 1976”⁷. Podem identificar aquest període com el moment en que es van produir obres de valor i d’un caràcter diferent, tenint molt a veure amb el front-populisme que, de forma més o menys modesta i de forma més o menys reivindicativa, s’havia iniciat ja de la mà de Jaume Vicens Vives⁸.

Pel que fa al Mètode Biogràfic, val a tenir en compte l’anteriorment exposat i és que en el present treball es defineix, entre d’altres coses, per tal de fer un anàlisi futur en perspectiva de gènere. És per això que considerem oportú citar la tesi de màster del Dr. Ginés Puente Pérez, *De Soledad Gustavo a Teresa Mañé (1865-1939)*⁹, en la que prefigurà una nova estratègia d’anàlisi a partir de la combinació del Mètode Biogràfic (MB) i de la Metodologia d’Investigació Feminista (MIF); “dando como resultado la Metodología de Investigación Biográfica Feminista (MIBF)”¹⁰. El Dr. Puente Pérez evidencia que el MB és complementari a la MIF i que s’articula a disposició de la investigació com a eina d’anàlisi qualitativa; “de esta manera, María Sierra refiere que biografía y genero se auxilian historiográficamente para combatir los discursos y las reglas hegemónicas”¹¹. Apunten també Antonio Bolívar i Jesús Domingo, referint-se al

⁶ Pasamar, G. (1999) “Maestros y discípulos: algunas claves de la renovación de la historiografía española en los últimos cincuenta años” a Rújula, P. & Peiró, I. (coords.) *La historia local en la España contemporánea: estudios y reflexiones desde Aragón*. Barcelona: Edita L’Avenç, p.63.

⁷ García Nieto, María del Carmen (1980) “Historiografía política de la Guerra civil de España” a Tuñón de Lara, M. (coord.) *Historiografía española contemporánea, X Coloquio del Centro de Investigaciones Hispánicas de la Universidad de Pau*, Balance y resumen, Siglo XXI, Madrid, p.321.

⁸ Com és sabut, Vicens Vives és considerat la peça clau de la renovació de la ciència històrica a Catalunya i a Espanya i el dinamitzador de la historiografia de les primeres dècades del franquisme, fins a la seva mort prematura el 1960.

⁹ Puente Pérez, g. (2016) *De Soledad Gustavo a Teresa Mañé (1865-1939)*. Tesi de Màster (UB).

¹⁰ *Íbid.*, p.8.

¹¹ *Íbid.*, p.7.

MB, que “el carácter multifacético de esta metodología y las diversas tradiciones en las que se sustenta han dado lugar a una multiplicidad terminológica”¹².

1.2. Estat de la qüestió

Parlar del *Primer Certamen Socialista* (Reus, 1885) implica parlar, per antonomàsia, del moviment obrer català. El propi nom respon als debats ideològic, teòric, tàctic-estratègic, intel·lectual, cultural i artístic que s’estava donant en la dècada dels 80 del segle XIX. De fet, tota la bibliografia que s’ha generat a l’entorn, ha emmarcat el Primer Certamen Socialista en la ideologia anarquista i en les idees llibertàries.

La producció científica sobre aquest esdeveniment és reduïda, tot i que l’existent evidencia que el Primer Certamen Socialista fou essencial en la reflexió, el debat i els plantejaments tàctics i doctrinals anarquistes. Tanmateix, tingué un paper fonamental en l’elaboració teòrica i cultural de l’anarquisme espanyol del segle XIX.

El Primer Certamen Socialista ha estat estudiat en tres formats específics, tot i que interrelacionats entre ells. D’una banda, ens trobem amb els treballs de Manuel Morales Muñoz i de Ferran Aisa i Pàmols. El primer té un article i un capítol que en parla: «La subcultura anarquista en España: el primer certamen socialista (1885)»¹³ i «Cultura e ideología en el Primer Certamen Socialista»¹⁴, respectivament. El segon publicà l’article «Els certàmens socialistes: Reus (1885) – Barcelona (1889)»¹⁵. Aquests estudis aborden de forma directa i concreta l’esdeveniment com a tal.

¹² Bolívar, A. i Domingo, J. (2006) “La investigación biográfica y narrativa en Iberoamérica: Campos de desarrollo y estado actual” a *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, núm.4.

¹³ Morales Muñoz, M. (1991) “La subcultura anarquista en España: el primer certamen socialista” a *Mélanges de la Casa Vázquez*, XXVII, *Epoque contemporaine*, pp.47-60.

¹⁴ Morales Muñoz, M. (1995) “Cultura e ideología en el Primer Certamen Socialista” a Hofmann, B., Tous, J. i Tietze, M. (eds.) *El anarquismo español y sus tradiciones culturales*. Frankfurt am Main: Vervuert Verlag, pp.273-280.

¹⁵ Aisa i Pàmols, F. (2013) “Els certàmens socialistes: Reus (1885) – Barcelona (1889)” a *La Corbella*: 1, pp.19-62.

Morales Muñoz, tant en l'article (1991) com en el capítol (1995) dedicats al Primer Certamen Socialista, reflexiona a l'entorn dels objectius d'aquest i fa un recorregut bàsic pel context de l'anarquisme espanyol i pels contextos social, econòmic i polític del moment. També enumera els temes que l'organització proposà a estudiar, els premis, les societats oferents i els treballs presentats. Morales Muñoz al·ludeix a la data de celebració -i a les altres dates proposades-, al significat de cadascuna i a l'aureola que caracteritzà la jornada, fent una descripció acurada d'aquesta. En aquests treballs s'aborda l'aspecte formal dels textos presentats, així com la temàtica i els discursos que se'n despregueren, els quals es basaven en els plantejaments tàctics i doctrinals, en l'organització política i sociològica, en la societat ideal i en les construccions teòriques que reflexionaven a l'entorn de Darwin, Condillac, Rousseau, Malthus, Petrarca, Campoamor, etc. Finalment, Morales Muñoz planteja unes conclusions inèdites i d'altres que Jordi Piqué i Padró ja havia suscitat a *Anarco-col·lectivisme i anarco-comunisme: l'oposició de dues postures en el moviment anarquista català, 1881-1891*.

L'article (2014) de Ferran Aisa i Pàmpol és el treball més recent respecte al Primer Certamen Socialista -també del Segon Certamen Socialista (Barcelona, 1889)- i també el més exhaustiu. Aquest es remunta a 1864 per tal d'al·ludir a la filosofia internacionalista. En aquest context, Aisa i Pàmpol reflexiona a l'entorn de les dues tendències que semblaven antagòniques en la *Internacional*: la centralista i autoritària encapçalada per Marx i la federalista i antiautoritària plantejada per Bakunin (i lligada a les idees de Proudhon i al liberalisme d'avançada hereva de la Revolució Francesa). L'estudiós ressegueix amb habilitat els processos històrics més rellevants a partir dels quals s'explica el debat que es generà al voltant d'una qüestió fonamental en l'anarquisme ibèric: col·lectivisme o comunisme. Tota la intel·lectualitat proletària del moment en va debatre al respecte i es feu palesa en el Primer Certamen Socialista. Aquests esdeveniments transcendentals foren: el *Primer Congrés Obrer de Barcelona* (juliol de 1870), la *Conferència de Londres* de 1871, el *Congrés de l'Haia* (1872), la Primera República espanyola (1873-1874) i la immediata clandestinitat després del

cop d'estat del general Pavía (gener de 1874) i del pronunciament del capità general Martínez Campos (1875). Alhora, Aisa i Pàmpols assenyala quins foren els antecedents als certàmens socialistes, els quals ajuden a copsar-los. De tots els que anomena, creiem que el més pertinent en el context del Primer Certamen Socialista és "la tornada a la llum de la Internacional, ara sota les sigles de la FTRE"¹⁶, a partir dels anys 80. Sota aquest esdeveniment, es donaren tot de canvis i transformacions de gran importància: la pugna dialèctica que s'evidencia entre dues tendències: la il·legalista, majoritària sobretot a Andalusia, i l'orgànica, defensada per les seccions catalanes de l'AIT. La segona era defensada per militants de primera línia com Josep Llunas i Pujals, personatge transcendental en el marc de la nostra recerca. Altres processos històrics de gran importància als que fa referència Aisa i Pàmpols és l'aflorament de l'anarquisme en totes les seves vessants després del *Congrés Obrer de Barcelona* –els legalistes, els insurreccionalistes, els partidaris de la propaganda pel fet, etc.- donant-se un moviment cultural llibertari sense precedents. Aisa i Pàmpols ens mostra com hi hagué, en definitiva, un decantament cap a les rengleres llibertàries amb el ressorgiment d'una intel·lectualitat en els mitjans llibertaris.

En relació al Primer Certamen Socialista, l'estudiós ressegueix l'esdeveniment de forma descriptiva -la seva organització, difusió i celebració- tot aportant-hi noves perspectives, com un context, tot i que reduït, de Reus a la dècada dels anys 80 a del segle XIX. Identifica la ciutat com un dels epicentres del floriment cultural, assenyalant el Centre de Lectura i el *Centro de Amigos* com els fars d'irradiació, i destacant que fou el bressol de grans anarquistes com Llunas i Pujals, Cels Gomis, Federico Urales o Joan Garcia Oliver. A continuació, segueix amb les descripcions de l'acte i de la festa i indica el què la premsa llibertària digué del certamen. Quelcom que trobem molt interessant són les referències biogràfiques que Aisa i Pàmpols duu a terme respecte els autors més distingits: Llunas i Pujals, Tarrida del Màrmol, Lluís Carreras, Léonie Rouzade, Teobaldo Nieva, José Serrano Oteiza, Ricardo Mella, etc. L'enumeració i la relació dels fets que Aisa i Pàmpols fa és molt més precisa i concreta que la que ofereix Morales Muñoz; això

¹⁶ Aisa i Pàmpols, F. (2013) "Els certàmens socialistes...", art. cit., p.34.

ajuda a copsar com era un acte cultural i intel·lectual de tendència anarquista de l'època. Tot i això, les aportacions més rellevants que aquest autor fa són el plantejament dels antecedents i la reflexió que fa a l'entorn de l'impacte posterior del Primer Certamen Socialista; també les dades que aporta sobre el debat de Reus a la premsa llibertària del moment, que transcendiren l'àmbit català. La recerca que empren Aisa i Pàmpols a partir de les fonts primàries del moment ofereix una visió continuista dels postulats als que s'arribaren en el certamen del juliol de 1885 a Reus. Aquesta es basa en la consulta de periòdics com *Acracia* o *El Productor*, l'obra *La evolución de la Filosofía en España* de Federico Urales (pseudònim de Joan Montseny), *La Révolté* -periòdic editat a París per Kropotkin-, etc. Finalment, i tenint en compte que Aisa i Pàmpols també fa una descripció exhausta del Segon Certamen Socialista (Barcelona, 1889), planteja unes conclusions generals per a tots dos certàmens. Aquestes són semblants a les que arriba Morales Muñoz, tot i que l'estudiós reivindica l'anarquisme com a moviment obrer, cosa en la que Morales Muñoz no incideix tant. Alhora, Aisa i Pàmpols mostra com l'arrelament anarquista no pogué ser mai eradicat del tot; per a fer-ho, enumera tot d'esdeveniments que arriben fins el 1909, amb la constitució de la *Confederació Nacional del Treball* (CNT).

D'altra banda, altres autors han fet referència al Primer Certamen Socialista en els seus treballs, tot i que no de forma cabdal. Aquests són Joaquim Santasusagna i Vallès a *Reus i els Reusencs en el Renaixement de Catalunya fins al 1900*¹⁷, Jordi Piqué i Padró a *Anarco-col·lectivisme i anarco-comunisme: l'oposició de dues postures en el moviment anarquista català, 1881-1891*¹⁸, Manuel Vicente Izquierdo a *Josep Lluas i Pujals (1825-1905), La Tramontana i el lliurepensament radical català*¹⁹, Susanna Tavera

¹⁷ Santasusagna i Vallès, J. (1982) *Reus i els Reusencs en el Renaixement de Catalunya fins al 1900*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, pp.238-239.

¹⁸ Piqué i Padró, J. (1989) *Anarco-col·lectivisme i anarco-comunisme: l'oposició de dues postures en el moviment anarquista català, 1881-1891*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p.62, pp.64-65 i p.75.

¹⁹ Vicente Izquierdo, M. (1999) *Josep Lluas i Pujals (1825-1905), La Tramontana i el lliurepensament radical català*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, pp.114-122.

García “Guerra Civil y anarcofeminismo, sus antecedentes históricos”²⁰, Josep Termes i Ardèvol a *Historia del anarquismo en España (1870-1980)*²¹ Antoni Dalmau i Ribalta a *Per la causa dels humils: una biografia de Tarrida del Màrmol (1861-1915)*²², Ramon Arnabat Mata a “Notes sobre l’associacionisme cultural a Catalunya: de la Revolució Liberal a la Guerra Civil (1835-1938)”²³ i Ginés Puente Pérez a la seva tesi doctoral *De Soledad Gustavo a Teresa Mañé: los orígenes del anarco-feminismo en España (1865-1939)*²⁴. Alhora, Miguel Iñiguez Campos a *Enciclopedia històrica del anarquismo español*²⁵ indexa el Primer Certamen Socialista.

Santasusagna i Vallès es centra en la qüestió de la llengua. Al capítol «Un discurs català en un certamen socialista» explica que el Centro de Amigos no va voler determinar la llengua en què s’havia d’escriure les ponències per a no excloure’n cap, doncs volien que el certamen tingués “un carácter más elevado, cosmopolita y no exclusivista”²⁶. El geògraf mostra com de les trenta composicions presentades, dues foren en llengua catalana: *Ateisme, Anarquia i Col·lectivisme* i *Creació d’escoles d’arts i oficis*; cap de les dues obtingué recompensa. Tanmateix, explica com n’hi hagueren dues en francès, dues en portuguès i la resta en castellà. Malgrat això, destaca que els discursos d’obertura i de clausura foren en català, tot centrant-se en el primer: pronunciat per Josep Lluнас i Pujals. Pel que fa a la vetllada artístic-literària en la vigília, Santasusagna i Vallès posa èmfasi en que es llegiren dos poemes en català.

²⁰ Tavera García, Susanna (2006) “Guerra Civil y anarcofeminismo, sus antecedentes históricos” a De la Calle Velasco, Mª Dolores i Redereo San Román, M. *Guerra Civil: documentos y memoria*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, pp.50-51.

²¹ Termes i Ardèvol, J. (2011) *Historia del anarquismo en España (1870-1980)*. Barcelona: RBA Libros.

²² Dalmau i Ribalta, A. (2015) *Per la causa dels humils: una biografia de Tarrida del Màrmol (1861-1915)*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, p.37.

²³ Arnabat Mata, R. (2021) “Notes sobre l’associacionisme cultural a Catalunya: de la Revolució Liberal a la Guerra Civil (1835-1938)” a DDAA *Associacionisme cultural. Entre el mosaic i les xarxes*, Actes del XII Congrés de la CCEPC, Tarragona-Reus, 6 i 7 de novembre de 2002, pp.13-35.

²⁴ Puente Pérez, G. *De Soledad Gustavo a Teresa Mañé: los orígenes del anarco-feminismo en España (1865-1939)*. Tesi Doctoral pendent de publicar (UB).

²⁵ Iñiguez Campos, M. (2009) *Enciclopedia històrica del anarquismo español* (3 volums). Victoria-Gasteiz: Autor-Editor, Victoria-Gasteiz, p.604.

²⁶ Santasugana i Vallès, J. (1982) *Reus i els Reusencs...*, op.cit. p.238.

Aquests eren de Cels Gomis i havien estat publicats per la revista *L'Avens* en els números de juny de 1882 i de febrer de 1883. Veiem com l'autor subratlla la qüestió de la llengua catalana com una reivindicació i planteja l'ús generalitzat del castellà des d'una certa crítica. Creiem que és una interpretació anacrònica de les decisions de l'organització i que no té en compte el context en que es celebrà i els seus objectius. Malgrat això, considerem que aporta informació útil i un nou enfocament.

Piqué i Padró, al seu torn, al·ludeix al Primer Certamen Socialista en diferents punts de l'obra citada. Cal que emmarquem aquestes referències en un estudi sobre l'anarco-col·lectivisme i l'anarco-comunisme; així doncs, s'acosta al Primer Certamen Socialista indagant sobre aquests plantejaments. És per això que en la primera al·lusió Piqué i Padró cita l'escrit que Lluanas i Pujals presentà en el Primer Certamen Socialista -i que dos anys abans havia presentat al certamen literari convocat pel Centre de Lectura de Reus-; aquest és *Labor non prima virtus, prima versus necessitas*. L'historiador recull la interpretació que Teresa Abelló va fer sobre aquest, la qual percep que Lluanas i Pujals era conscient de l'existència de l'anarco-comunisme i de l'enfrontament que ocasionaria; és per això que va fer una crida a la discussió oberta i cordial del problema. En la mateixa línia, en la següent referència sobre el Primer Certamen Socialista, Piqué i Padró planteja com els autors col·lectivistes hi feren una defensa seriosa davant la teoria anarco-comunista, "que encara era poc entesa"²⁷. Al·ludeix principalment a Lluanas, Mella i Tarrida i a les seves declaracions, recollides per Federico Urales. L'autor conclou que els seus escrits estaven influenciats per Proudhon, Bakunin i Pi Margall i que feren una apologia raonada i argumentada de la teoria col·lectivista oposada a la teoria anarco-comunista. En aquesta referència es cita Max Nettlau, el qual analitza que en aquests anys es donà una inflexibilitat considerable per part del col·lectivisme, en el sentit que les tesis anarco-comunistes representaven l'enfonsament de les bases ideològiques, i també la praxi de la *Federación de Trabajadores de la Región Española* (FTRE). Per últim, Piqué i Padró assenyala l'impuls que suposà el Primer Certamen Socialista a nivell cultural, tot identificant-lo com el

²⁷ Piqué i Padró, J. (1989) *Anarco-col·lectivisme i anarco-comunisme...*, op.cit., pp.64-65.

predecessor d'*Acracia* i *El Productor*. Tal i com hem assenyalat anteriorment, val a entendre les referències que fa l'historiador al Primer Certamen Socialista com arguments i reflexions al voltant de les vessants anarco-col·lectivista i anarco-comunista. Això fa d'aquestes al·lusions més que una simple referència, doncs converteix el Primer Certamen Socialista en un espai de debat ideològic i teòric rellevant. Alhora, com que es troben en una obra que repassa l'anarquisme en format cronològic, interpretatiu i ideològic, les dades que s'hi aporten respecte el tema del present estudi queden plenament contextualitzades.

Vicente Izquierdo també fa una descripció del Primer Certamen Socialista, tot i que aquest es centra en les publicacions fetes a *La Tramontana* (setmanari impulsat per Llunas i Pujals). De la mateixa manera, explica el significat de les dates proposades per a la seva celebració: el 18 de març, proposta inicial, en commemoració de la Comuna de París i el 14 de juliol, el dia en que es celebrà finalment, en referència a la Revolució Francesa. La informació més rellevant que Vicente Izquierdo aporta sobre el certamen són els seus antecedents, tot centrant-se en la picabaralla que hi hagué entre el jurat del certamen literari convocat pel Centre de Lectura de Reus el 1883 i Josep Llunas i Pujals. Aquest, celebrat per commemorar l'arribada a Reus del ferrocarril de Barcelona a Madrid, va desestimar la memòria de Llunas i Pujals, deixant desert el premi ofert pel Centro de Amigos. L'historiador identifica aquest fet com l'argument per a la convocatòria, dos anys més tard, del Primer Certamen Socialista. Creiem que és una interpretació poc fonamentada, que redueix la dimensió i el context del moment a una dicenssió. Tot i això, creiem que certes dades que Vicente Izquierdo aporta són útils; com, per exemple, noms propis: Pere Nolasc Gay, regidor liberal de l'Ajuntament de Reus del moment, Eudald Canibell (secretari del jurat), etc.

Tavera García s'aproxima al Primer Certamen Socialista des d'un prisma paradigmàtic, creiem, i essencial: l'anarco-feminisme. Qualifica el certamen com l'exemple d'un dels antecedents més remots d'aquesta vessant de l'anarquisme i mostra com els col·lectivistes catalans mostraven preocupació per l'educació femenina (més enllà de tota la discussió sobre la gestió obrera del moment). Alhora, assenyalava com les

formulacions anti-paternalistes de les primeres dones anarquistes -una de les primeres mostres d'insubmissió reivindicada per aquestes- coincidiren amb el pas a l'anarco-comunisme individualista. Tavera García situa els representants d'aquest pas en els Certàmens Socialistes (tant el de Reus com el de Barcelona). La historiadora fa referència al premi ofert per la redacció de la *Federación Igualadina* per tal de recompensar el treball que millor tracés la "Influencia de la mujer en las luchas del socialismo revolucionario". Qui obtingué aquest premi fou Léonie Rouzade (Léonie Carmusat de soltera) i Luis Carreras rebé l'accessit. Creiem que l'aportació de Tavera García és del tot encertada i necessària, tot i que creiem que hauria sigut interessant que assenyalés l'altre tema proposat en clau de gènere: "Cómo debe ser considerada la mujer del porvenir, bajo el punto de vista de Madre, Esposa e Hija". També considerem que hauria enriquit l'estudi fer referència al títol de les dues ponències presentades sota el tema al·ludit, *Influence de la femme en matière de socialisme révolutionnaire* de Rouzade i *La bandera del socialismo en la mano de la mujer* del reusenc i a les altres dues ponències presentades en clau de gènere: *A las obreras manufactureres de Carme* de Teobaldo Nieva i *A posicao da Mulher na sociedade deve estar em perfeito equilibrio moral, político e social com á libertade do homem* d'Angelina Vidal. Creiem que analitzar des d'una perspectiva feminista -o en clau de gènere, si es vol- aquests temes i aquestes ponències oferiria informació molt valuosa en la història de l'anarco-feminisme. En l'actualitat, moltes dones que participen d'espais militants posen de relleu com sovint som les dones les que assumim les tasques més feminitzades i que interpel·len de forma directa als nostres interessos. Això causa que aquestes quedin relegades a unes dinàmiques concretes i sense poder abastir quotes de representació en els espais mixtes. Analitzar partint d'aquesta premissa els espais de sociabilitat anarquistes de l'època, concretament els que estan relacionats amb el Primer Certamen Socialista, pot ajudar a copsar les lògiques en clau de gènere del moment.

Josep Termes i Ardèvol fa referència als Certàmens Socialistes en el context de la *Federación de Trabajadores de la Región Española* (FTRE), concretament en la dècada dels 80 del segle XIX. Malgrat que l'autor insisteixi més en el segon (Barcelona, 1889),

conclou que el Primer Certamen Socialista “significó el punto álgido de las ideas anarcocolectivistas”²⁸. De la mateixa manera, Termes i Ardèvol fa referència a tres de les característiques que ell considera fonamentals del Certamen Socialista: el caràcter no exclusivista pel que fa a l’idioma, l’emancipació de classe i la percepció territorial i organitzativa sense fronteres. Per recolzar la primera al·ludeix al discurs d’obertura, que fou escrit en català; en relació a la segona, parla del poema *Demà* d’Emili Guanyabens, que es llegí a la vetllada de clausura i, pel que fa a la tercera, transcriu un fragment de *La pàtria de l’home* de Cels Gomis, el qual també fou recitat en l’acte final.

Dalmau i Ribalta aborda el Primer Certamen Socialista a partir de Fernando Tarrida del Màrmol, ja que ho situa en una biografia sobre aquest. La informació que aporta és a tall de testimoni. Ramon Arnabat Mata aborda la temàtica des de la perspectiva de l’associacionisme cultural i, en gran part, de les sociabilitats formals i informals; concretament, parla de “l’associacionisme cultural obrer i popular, en el qual republicans federals i anarquistes tenen molt a dir”²⁹ Ginés Puente, per la seva part, al·ludeix al certamen en la seva vessant més cultural, tot assenyalant el certamen literari del Centre de Lectura de Reus (1883) i la creació de la *Sociedad de Librepiensadores de Reus* de 1887. Per últim, en l’enciclopèdia coordinada per Iñiguez Campos es fa una breu descripció positivista del Primer Certamen Socialista, donat l’objectiu de l’obra. A més, aporta una nova dada i és que sembla que aquest certamen fou la rèplica a un altre d’organitzat pels autoritaris, amb la finalitat de que sorgís un art i una literatura pròpies al marge de les dominants.

Un altre format en que el Primer Certamen Socialista ha estat treballat és a partir de l’anàlisi dels textos presentats en aquest. Les obres paradigmàtiques al respecte són *La ideología política del anarquismo español (1868-1910)*³⁰ de José Álvarez Junco i *Anarco-col·lectivisme i anarco-comunisme: l’oposició de dues postures en el moviment*

²⁸ Termes i Ardèvol, J. (2011) “La Federación de Trabajadores de la Región Española (FTRE) (1881-1890)” a *Historia del anarquismo... op.cit.*, p.112.

²⁹ Arnabat Mata, R. (2021) “Notes sobre l’associacionisme cultural a Catalunya... op.cit.”, p.19.

³⁰ Álvarez Junco, J. (1991) *La ideología política del anarquismo español (1868-1910)*. Madrid: Siglo Veintiuno España Editores.

anarquista català, 1881-1891 de Piqué i Padró. També l'article que Morales Muñoz publicà sobre una de les obres presentades en el Certamen: «*Pensativo de Serrano Oteiza, ejemplo de literatura anarquista*»³¹. Tots tres autors fan referència a obres presentades en el Primer Certamen Socialista i les analitzen per interpretar-les a nivells teòric, ideològic, estratègic, polític i cultural.

Creiem que totes les aportacions que s'ha fet a l'entorn del Primer Certamen Socialista són rellevants i ajuden a entendre l'esdeveniment: unes des d'una vessant més positivista, d'altres d'una forma més analítica i d'altres oferint un context i uns antecedents sòlids. No obstant, és una realitat que encara no s'ha fet un estudi de gran profunditat, és per això que en el present estudi pretenem fer una recerca exhaustiva sobre el tema. Per fer-ho, creiem que hem de tractar diferents qüestions prèvies i d'altres de posteriors. En primer lloc, creiem que s'ha d'abordar el context material i cultural: fer un anàlisi del socialisme i l'anarquisme en els anys 80 del segle XIX a Espanya i analitzar les realitats econòmica, social, política i cultural de Reus en els marcs català i espanyol de finals del segle XIX. Després de fer referència a l'esdeveniment com a tal, creiem que el Primer Certamen Socialista ha de ser analitzat en les seves bases materials i humanes, és a dir, conèixer les sociabilitats i les associacions existents que permeteren convocar-lo, organitzar-lo i realitzar-lo, alhora d'analitzar les preocupacions i els interessos dels participants i les alternatives proposades en els marcs del socialisme i de l'anarquisme de l'època. Tanmateix, creiem que aquesta informació hauria d'anar acompanyada d'un índex biogràfic dels participants i una relació de les entitats organitzadores i dels membres del jurat per tal d'analitzar-los posteriorment. Tenint aquesta informació, podrem fer una interpretació rigorosa dels textos presentats i premiats i conèixer, així, la cultura anarquista de finals de segle XIX a Espanya.

³¹ Morales Muñoz, M. (1990) "Pensativo de Serrano Oteiza, ejemplo de literatura anarquista" a *Nueva Revista de Filología Hispánica*, XXXVIII: 1, pp.297-306.

2. CONTEXTOS MATERIAL I CULTURAL

2.1. El socialisme i l'anarquisme en els anys 80 del segle XIX a Espanya

Com la major part dels fets històrics, el Primer Certamen Socialista cal que sigui situat en un context molt concret: el moviment d'emancipació de classe de l'Espanya dels anys 80 del segle XIX. Aquest estigué influït de gran manera pel context europeu, definit per la dialèctica orgànica³² i condicionat per les contradiccions estratègiques, teòriques i ideològiques. Eminentment, podem dividir el moviment d'alliberament de classe del moment en dues alternatives: el socialisme marxista i l'anarquisme; tot i que les disputes i les divisions dins del moviment anarquista és el que ens ocupa, majoritàriament, en aquest treball. Aquesta polèmica estigué protagonitzada pels anarco-comunistes i anarco-col·lectivistes.

Si bé és cert que s'han argumentat grans diferenciacions teòriques respecte el socialisme i l'anarquisme, la principal discrepància entre aquests sistemes econòmics raïa en la postura que s'adoptava per arribar a la revolució i en el tipus d'organització tàctica de l'acció emancipatòria. És una realitat objectiva, però, que en la dècada dels anys 80 del segle XIX, el terme <socialisme> englobava els paràmetres marxistes i llibertaris. El Primer Certamen Socialista n'és un bon exemple. Així doncs, creiem que el més oportú és situar-nos en un marc conceptual ampli i heterogeni del que aleshores es percebia com a socialisme.

Tanmateix, creiem que en aquest context és útil entendre que Catalunya i la resta de l'estat espanyol tenien una relació basada en la complementació, però també en criteris de discrepància. És per això que alhora d'anomenar i de descriure, a grans trets, les diverses cultures militants de les darreries del segle XIX a Espanya, ens centrarem en

³² Per aprofundir en la temàtica consulteu:

Engels, F. (1987) *El <anti-dühring>: Introducció al estudio del socialismo*. Barcelona: Edicions Avant.

Engels, F. (2017) *Dialéctica de la naturaleza*. Madrid: Ediciones Akal.

l'experiència catalana, la qual ens aproximarà d'una manera més curosa a l'entramat del Primer Certamen Socialista.

En el context de la Primera Internacional, veiem com s'acceptà "l'aspiració a una societat en la qual els mitjans de producció, canvi i distribució fossin socials (és a dir, propietat de la societat, la qual cosa plantejava el problema de la seva <gestió> més o menys col·lectivitzada o més o menys estatalitzada)"³³. Fou al llarg del segle XIX que es produí el pas de la idea del socialisme com a simple corrector humanitari (i liberal) del desenvolupament més salvatge del capitalisme a un <socialisme modern>³⁴. També l'afirmació que els obrers havien de tenir un paper -més o menys responsable- davant la crisi del capitalisme, i, sobretot, que havien de ser justament ells els encarregats de dirigir la nova societat, una nova societat que es volia fonamentada -amb pocs matisos- en el treball i en el treballador i no en el capital i en el capitalisme. Fou en aquest context que s'anaren configurant els grans corrents actius de la militància a l'entorn de l'emancipació de classe; aquests els podem resumir en: cooperativisme, mutualisme, socialisme reformista, socialisme marxista, anarcosindicalisme i anarquisme.

Donada la temàtica del present treball, ens centrarem en el socialisme i l'anarquisme. Tal i com hem assenyalat, s'evidencien dues tendències dins del socialisme: el reformista i el marxista. El primer, de base republicana, reivindicava l'acció política, una actuació al costat de l'esquerra política. L'obtenció de millores concretes -de reformes- que preparava l'obrer pel nou món que, en algun moment, arribaria. Els seus dirigents eren reformistes -confiaven en la possibilitat efectiva d'imposar reformes des de l'Estat liberal burgès-, però també socialistes, doncs aspiraven, encara que fos amb una perspectiva a curt o mitjà termini, a la construcció d'una societat socialista³⁵. El segon, de base marxista, estava eminentment adherit a nuclis del *Partido Socialista Obrero Español*. Malgrat no es tingui clara la presència en

³³ Gabriel i Sirvent, P. (2005) "Sobre la cultura política popular i obrera a Catalunya al segle XIX. Algunes consideracions" a *Cercles*: 8, p. 24.

³⁴ *Íbid.*

³⁵ Per descriure les principals característiques d'aquest corrent ens hem basat en Willard, C. (1971) *Problemática del socialismo*. Madrid: Ediciones Istmo.

un primer moment d'un veritable socialisme marxista a Catalunya, es pot constatar algun nucli en la dècada dels vuitanta i noranta³⁶. En els inicis, aquest corrent tingué una actitud molt crítica envers l'Estat -capitalista-, és per això que entrà en polèmica amb el socialisme reformista. De la mateixa manera, creien que el capitalisme entraria en una crisi, de forma inevitable, a causa de les seves contradiccions i la seva irracionalitat³⁷. Per últim, el moviment anarquista -que es configurà com a tal a partir, sobretot, de la dècada dels vuitanta- plantejà múltiples i suggestives reticències davant la mateixa idea de l'organització obrera (fos sindical o de partit) i basava la seva doctrina en la idea d'una revolució producte de l'esclat social inevitable des de la rebel·lió de les masses desheretades. La propaganda de la rebel·lió "era una peça segons ells essencial per a la construcció del nou món lliure. En aquest punt semblava allunyar-se de les actituds passives de la resta de corrents. Tanmateix, la seva anàlisi sobre la inevitabilitat de la revolució social i la caiguda del capitalisme no derivava tant de la pròpia actuació com de la seva consideració sobre la situació crítica i insostenible donades les injustícies de la societat capitalista"³⁸.

Amb tot, tal i com ja hem assenyalat, la discussió paradigmàtica en el moviment d'alliberament de classe a l'Espanya de tombants de segle -i concretament en la dècada dels 80- es basava en els postulats anarco-comunistes i anarco-col·lectivistes. Davant d'aquest fet, en les ponències presentades i premiades en el Primer Certamen Socialista podem veure certes vicissituds entre tots dos postulats, sobretot en l'àrea de Catalunya -espai geogràfic, econòmic, social, polític i cultural principal d'influència anarquista, juntament a Andalusia i el País Valencià-, enfront del caràcter eminentment socialista del moviment anticapitalista de l'estat espanyol³⁹.

³⁶ Gabriel i Sirvent, P. (2005) "Sobre la cultura política popular i...", *op.cit.*, p.25.

³⁷ Consulteu Tuñón de Lara, M. (1972) *El movimiento obrero en la historia de España*. Madrid: Taurus Ediciones, pp.943-955.

³⁸ Consulteu Gabriel i Sirvent, P. (2005) "Sobre la cultura política popular i...", *op.cit.*, p.26.

³⁹ Per aprofundir en la temàtica consulteu:

Abad de Santillán, D. (1962) *Contribución a la historia del movimiento obrero español*. México: Puebla.

Álvarez Junco, J. (1977) "Los dos anarquismos" a *Cuadernos de Ruedo Ibérico*: 55-57, pp.139-156.

Sovint, la historiografia ha identificat la FTRE com la màxima fita aglutinadora -i amb voluntat homogeneïtzadora- de l'anarquisme espanyol. El 23 de setembre de 1881 “tuvo lugar la ceremonia inaugural del Congreso, en el que 140 delegados fundaron la Federación de Trabajadores de la Región Española, basada en los principios del colectivismo y hostil a la política parlamentaria”⁴⁰. La nova organització es fonamentà en les bases de l'antiga *Federación Regional Española* i seguí les normes de la Conferència de València del 1871⁴¹. Però, dins del marc internacional, “l'orientació de la FTRE es desviava notablement de les tesis revolucionàries de la <propaganda pel fet> que van triomfar en el Congrés Internacional de Londres de l'any 1881”⁴². En aquest congrés, “tant Malesta com Kropotkin donaran força importància a l'obrerisme rural, la problemàtica del qual és ben diferent de l'urbà, dominant tant a Catalunya com dintre de la FTRE”⁴³. Aquest allunyament influí en la posterior polèmica esdevinguda dins de l'anarquisme hispànic, entre els anarco-comunistes i els anarco-col·lectivistes. El 1881-1882, quan la FTRE assoleix la seva màxima expansió, l'oposició interna del moviment és gairebé insignificant. Però quan la repressió estatal de l'any 1883, arran de l'afer de

Álvarez Junco, J. i Pérez Ledesma, M. (1982) “Historia el movimiento obrero. ¿Una segunda ruptura?” a *Revista de Occidente*: 12, pp.19-41.

Gabriel i Sirvent, P. (1977) *El pensament econòmic i social del moviment obrer a Espanya: anarquisme i marxisme 1868-1881*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Gabriel i Sirvent, P. (1979) “El anarquismo en España” a Woodcock, G. *El anarquismo, historia de las ideas y movimientos libertarios*. Barcelona: Editorial Ariel.

Gabriel i Sirvent, P. (1999) “Republicanism popular, socialismo, anarquismo y cultura política obrera en España (1860-1914)” a Paniagua, J., Piqueras, J.A. i Sanz, V.A. (eds.) *Cultura social y política en el mundo del trabajo*. València: UNED-Fundación Instituto de Historia Social.

Gabriel i Sirvent, P. (2005) “Sobre la cultura política popular i obrera a Catalunya al segle XIX. Algunes consideracions” a *Cercles*: 8, pp.15-42.

Giralt i Reventós, E. (ed.) (1972) *Bibliografia dels moviments socials a Catalunya, País Valencià i Les Illes*. Barcelona: Editorial Lavinia.

⁴⁰ Termes i Ardèvol, J. (1971) *Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional, 1864-1881*. Barcelona: Editorial Ariel, p.17.

⁴¹ Consulteu Lida, Clara (1972) *Anarquismo y revolución en la España del s.XIX*. Mèxic: Siglo XXI Editores, p.241.

⁴² Piqué i Padró, J. (1989) *Anarco-col·lectivisme i anarco-comunisme...*, op.cit., p.14.

⁴³ Abelló Güell, Teresa (1987) *Les relacions internacionals de l'anarquisme català (1881-1914)*. Barcelona: Edicions 62, p.40.

<La Mano Negra>, origina el desgavellament de la FTRE andalusa i la lent però progressiva desintegració de l'organització, sorgeixen les crítiques⁴⁴.

El Primer Certamen Socialista, doncs, val a instal·lar-lo en un ambient enrarit que envoltava la controvèrsia entre anarco-comunistes i anarco-col·lectivistes. Autors com Piqué i Padró veuen en aquest certamen el marc en què els autors col·lectivistes farien una defensa seriosa del col·lectivisme davant una teoria anarco-comunista que encara era poc entesa⁴⁵. Això ens precipita a acotar geo-políticament l'esdeveniment, Catalunya -com ja hem evidenciat- i a posar en relleu els seus intel·lectuals més destacats: Josep Lluas i Pujals, Ricardo Mella i Fernando Tarrida, "tots tres influenciats pels escrits de Proudhon, Bakunin i Pi i Margall"⁴⁶.

Un altre element a tenir en compte és que aquesta controvèrsia es desenvolupà en les elits del moviment anarquista: "tots aquells anarquistes més o menys intel·lectualitzats, que tenien càrrecs de direcció o de representació a qualsevol nivell de l'àmplia escala jeràrquica de l'organització anarquista, o bé participaven i intervenien en els òrgans de propaganda, és a dir, en els periòdics"⁴⁷. Per tant, el debat només afectà directament una minoria, tanmateix molt activa i influent, la qual amb les seves disputes arrossegà, va decebre o deixà indiferents les bases obreres i camperoles.

Amb la desintegració de la FTRE i la pèrdua de bases obreres en els anys 90 del segle XIX, els col·lectivistes antidogmàtics es retiraren de l'escena i el comunisme guanyà terreny. Malgrat això, el 1885, fou un any que dins de la cultura llibertària estigué caracteritzat per la inflexibilitat de l'anarco-col·lectivisme. Max Nettlau l'entengué -i nosaltres hi estem d'acord- en el sentit que les tesis anarco-comunistes representaven l'enfonsament de les bases ideològiques, i també de la praxi, de la FTRE⁴⁸.

⁴⁴ Consulteu Gabriel i Sirvent, P. (1979) "El anarquismo en España" a Woodcock, G. *El anarquismo... op.cit.*, p.349.

⁴⁵ Consulteu Piqué i Padró, J. (1989) *Anarco-col·lectivisme i anarco-comunisme...*, op.cit., pp.64-65.

⁴⁶ Urales, F. (1977) *La evolución de la filosofía en España*. Barcelona: Filosofia i psicologia Laia, p.166.

⁴⁷ Piqué i Padró, J. (1989) *Anarco-col·lectivisme i anarco-comunisme...*, op.cit., p.154.

⁴⁸ Consulteu Nettlau, M. (2010) *La première internationale en Espagne: 1868-1888*. Califòrnia: Universitat de Califòrnia, p.477 [En línia]

2.2. Anàlisi de les realitats econòmica, social, política i cultural de Reus en els marcs català i espanyol de finals del segle XIX

Un dels paràmetres subjacents a partir del qual està plantejat, reflexionat, analitzat i redactat la present recerca és el Materialisme Històric; és per això que dedicarem un subapartat prou llarg als contextos econòmic, social, polític i cultural. Malgrat altres treballs puguin integrar aquestes realitats en el propi relat, nosaltres els donarem més importància. El fet que el Primer Certamen Socialista es celebrés a Reus s'explica, en gran part, per tots aquests condicionants.

Hi ha diverses obres que tracten de forma directa aquestes realitats⁴⁹ i d'altres que aborden alguna d'elles indirectament⁵⁰. En tot cas, cadascuna d'elles aporta riquesa en les reflexió i narració històriques -i historiogràfiques.

A nivell econòmic, el Reus dels anys 80 del segle XIX vingué precedit per una etapa de relentització de l'estructura econòmica i de la pròpia economia. La ciutat perdia posicions dia a dia i seguia molt de lluny els paràmetres empresarials que anunciaven models d'acumulació plenament contemporanis. Davant d'aquesta precarització, l'elit local tendí a la cohesió i fomentà les seves relacions endogàmiques per sobre de la divergència política, que esdevingué sobretot un mirall aparent. Reus, la segona ciutat industrial de Catalunya el XIX, complia bona part de les premisses de progrés pròpies del vuit-cents. Comptava amb una estructura industrial articulada entorn la producció de béns de consum, tèxtil i cuirs, que ocupaven la major part de població activa al sector secundari i de la qual es derivaven negocis de transformació o bé d'altres encaminats a

https://books.google.es/books/about/Premiere_internationale_en_espagne.html?id=a_ZbtQEACAAJ&redir_esc=y (Accés: 25 d'abril de 2022).

⁴⁹ Les més importants:

Arnavat, A., Muiños, Maria Jesús i Tous, J. (2003) "Reus sota la Restauració borbònica (1874-1923)" a Anguera, P. (dir.) *Història General de Reus*. Reus: Ajuntament de Reus, pp.210-402.

Casas, I. (coord.) (1999) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa".

⁵⁰ Eminentment:

Amorós, X., Anguera, P., Arnavat, A. (1986) *Història gràfica del Reus contemporani I (1803-1939)*. Reus: Ajuntament de Reus.

Duarte i Montserrat, À. (1992) *Possibilistes i federals. Política i cultura republicanes a Reus (1874-1899)*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.

satisfer les necessitats bàsiques de la població. D'altra banda, com a centre de rerepaís agrícola, hi col·locava una part de la producció industrial, alhora que comercialitzava els vins i olis a través del port de Tarragona. El vapor com a font d'energia i el ferrocarril com a principal transport completaven el model⁵¹. No va ser fins el 1880 que "Reus pogué sostreure's d'aquest ambient de recessió que afectava tots els sectors en què es basava la seva economia: la comercialització agrícola, el tèxtil i els cuirs"⁵²⁵³.

Des d'un enfocament microhistòric⁵⁴, val a situar Reus en les coordenades nacionals i internacionals. Havent superat els condicionants de la carlinada, la ciutat es topà amb una eufòria econòmica ben accidental: la fil·loxera havia destruït les vinyes franceses; l'hostilitat política entre França i Itàlia es traduí en un mutu entorpiment, via aranzels, de les relacions comercials, i tot plegat repercutí positivament en l'exportació dels vins catalans cap al país veí. Aquesta conjuntura favorable reanimà l'economia local, des de les mitjanes i grans empreses fins el petit comerç, que "semblà recuperar també l'alè perdut"⁵⁵. Malgrat això, el sector tèxtil continuava mostrant signes d'inadaptació i de

⁵¹ Per construir aquest relat hem utilitzat:

Cabana, F. (1994) *Fàbriques i empresaris*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

Cardó, J. (1983) *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*. Valls: Cossetània Edicions.

Nadal, J. (1985) "La formació de la indústria moderna" a *Catalunya, la fàbrica d'Espanya*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

Nadal, J. (1991) "La plenitud de la fabricació catalana (1861-1913)" a *Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

⁵² Arnavat, A., Muiños, Maria Jesús i Tous, J. (2003) "Reus sota la Restauració borbònica... *op.cit*, p.237.

⁵³ Per aprofundir en aquests aspectes consulteu:

Arnavat, A., Muiños, Maria Jesús i Tous, J. (2003) "Reus sota la Restauració borbònica... *op.cit*, p.238-240.

Figueras, Anna (1999) "De la vinya a l'avellaner. Crisi i transformacions a l'agricultura" a Casas, I. (coord.) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa", pp.149-168.

Muiños, Maria Jesús i Ferran, M. (1999) "Indústria, comerç i finances al Reus de tombant de segle" a Casas, I. (coord.) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa", pp.169-192.

⁵⁴ A *Introducció a la Història de Catalunya* (1995) publicada i dirigida per Edicions 62 i Pierre Vilar, podem veure la percepció i l'ús de les aportacions locals per part dels historiadors que es dediquen a la història general. *Història mundial de Catalunya* (2018), també publicada per Edicions 62 i dirigida per Borja de Riquer, és l'obra més actual pel que fa a una història general nacional.

⁵⁵ Arnavat, A., Muiños, Maria Jesús i Tous, J. (2003) "Reus sota la Restauració borbònica... *op.cit*, p.242.

decadència; a més, aquest -com la major part del català- treballà sobretot cara al mercat intern i colonial, és per això que compartia les postures proteccionistes del sector, disconforme amb l'aranzel vigent, de caràcter força moderat⁵⁶.

Pel que fa a la realitat social del Reus dels anys 80 del segle XIX, veiem uns contrastos importants entre la ciutat i el camp i entre les noves actituds de vida i les formes de pensament revolucionari. També entre rics i pobres, que també es feien evidents en la manera de vestir, un tret significatiu de l'època -i que en les dones adquiria un caràcter específic- i entre el conservadorisme d'una societat sota la influència d'una moral burgesa i d'una religió al servei de l'ordre establert. Les restes d'una societat "basada en l'agricultura, el comerç i la producció artesana es barregen amb els resultats d'una forta industrialització i la mecanització del treball al llarg del segle XIX"⁵⁷.

Ens trobem davant d'una vil·la moderna en què el poder econòmic de les classes benestants es manifestà en les noves construccions arquitectòniques o en l'adopció primerenca dels últims invents de la tecnologia domèstica. Era també una ciutat obrera en què les classes populars vivien en condicions higièniques deficientes, amb problemes quotidians de subsistència, i que alhora generà una cultura de progrés i d'educació popular. La premsa en aquest període començà a prendre molta importància. Fou el moment en que esdevingué un mitjà de masses, assumint un paper omnipresent en gairebé tots els àmbits de la vida quotidiana -cosa que entrà en contradicció amb les altes taxes d'analfabetisme- que s'explica pel cost moderat de l'educació i la manca d'alternatives a la lectura⁵⁸.

⁵⁶ Consulteu:

Calvo, A. i Sagnes, J. (1995) "Indústria i electricitat" a *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, Vol.8, Barcelona.

Cavallé, P. (1924) "Del Reus vuitcentista, IX: La transformació de la indústria" a *Revista del Centre de Lectura*, núm. 105, VI-1924.

⁵⁷ Gras Salas, F. (1997) *Fets i gent de Reus*. Reus: Edita Francesc Gras Salas, p.82.

⁵⁸ Aquest paràgraf ha estat construït a partir de la consulta de:

Anguera, P. i Cabré, R. (1979) *Ideologia i història dels diaris reusencs en català*. Reus: Centre de Lectura.

Arnavat, A., Papolar, S. i Prats, LL. (1999) "Una ciutat que canvia. Vida quotidiana al Reus de tombant de segle" a Casas, I. (coord.) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa".

Les dinàmiques en la política de la ciutat del període treballat les abordarem des de dues perspectives: l'obrerisme i la política institucional. Pel que fa al primer fenomen, veiem com el perfil de l'obrer reusenc venia determinat tant per la procedència com per la mateixa estructura de la producció local, "a mig camí entre l'índole artesanal i la industrial, en una ciutat encara farcida de petites empreses familiars que sovint funcionaven amb els sistemes més clàssics"⁵⁹. El segment obrer més nombrós i el que més es distingí del conjunt de la classe treballadora per la seva combativitat foren, precisament, els treballadors -en els telers manuals, encara força abundants a la ciutat- i les treballadores -en les grans fàbriques de vapor- del tèxtil. La resta de la població obrera es disseminava en una munió d'oficis i d'especialitats preindustrials i comercials i per bé que la industrialització no fou completa, sí que convulsà absolutament el món ciutadà⁶⁰.

D'altra banda, Reus no només va ser el centre econòmic d'un dilatat rerepaís que s'estenia més enllà del Camp de Tarragona, sinó que també fou el pol d'atracció d'immigració d'una àmplia comarca que li assegurava unes reserves i uns excedents de mà d'obra barata. Una mà d'obra que de camperola es reconvertí en industrial. "Aquest doble flux migratori -geogràfic i professional- nodrí també el sector comercial, força arrelat a la ciutat"⁶¹.

Les condicions de vida i de treball de l'obrer reusenc no diferien gaire, en la duresa, de les de la resta d'obrers catalans⁶². Això aguditzà l'antagonisme entre les forces

Navais, J. (2017) *Una ciutat en ebullició. Petites històries de Reus i de més enllà*. Reus-Tarragona: Publicacions del Centre de Lectura de Reus, Arola Editors-Publicacions URV.

⁵⁹ Arnavat, A., Muiños, Maria Jesús i Tous, J. (2003) "Reus sota la Restauració borbònica... *op.cit*, p.276.

⁶⁰ Per aprofundir en la temàtica consulteu:

Arnavat, A. (1999) "A la vaga general! L'obrerisme al Reus del canvi de segle" a Casas, I. (coord.) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa".

⁶¹ Arnavat, A., Palomar, S. i Prats, Ll. (1999) "Una ciutat que canvia. Vida quotidiana al Reus de tombant de segle" a CASAS, I. (coord.) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa", p.84.

⁶² Per aprofundir en aquesta qüestió consulteu:

Balcells, A. (1972) "Condicions laborals de l'obrer a la indústria catalana, 1900-1914" a *Recerques*: 2, València-Barcelona.

productives i els propietaris dels mitjans de producció a la ciutat, on els conflictes socials han estat una constant en la trajectòria de la història contemporània. A més, un altre factor que condicionà el comportament de les classes populars reusenques fou “la dimensió reduïda de la ciutat, la qual cosa permeté que el control social fos més intens que en poblacions de major dimensions”⁶³. L’estreta xarxa d’interrelacions ciutadanes, la conxorxa freqüent entre els fabricants i els capitosts polítics locals... tot plegat feia que fos fàcil sotmetre els treballadors a un estricte control social.

En relació a la política institucional del Reus vuitcentista, veiem com es donà la reorganització del republicanisme conservador. En la mateixa dècada, però, hi hagué una crisi municipal, en que val a destacar el ressorgir del federalisme. Entre el gener de 1884 i el novembre de 1885 es produïren diverses tensions entre l’Ajuntament de Reus, la Delegació d’Hisenda de Tarragona i el Govern Civil. En aquest context, el maig de 1885 es celebraren eleccions municipals que enfrontaren la coalició fusionista-possibilista⁶⁴ amb els conservadors, car els federals optaren pel retraïment. La candidatura liberal-republicana la integraven els homes més representatius i amb més carisma d’ambdues formacions, com és el cas de l’exalcalde Pere Nolasc Gay (personatge que, com veurem més endavant, apareix en el Primer Certamen Socialista). El resultat “fou clarament favorable i obtingueren 788 vots enfront dels 633 que aconseguí la candidatura conservadora”⁶⁵. Proper a la celebració del Primer Certamen Socialista -més concretament el 14 de juliol de 1885- el consistori presentà la dimissió quan, després d’haver fet gestions a Madrid per trobar una fórmula transaccional pel que feia a la forma de fer efectiu l’impost de consums, obtingué una resposta negativa.

Balcells, A. (1974) “Manufactura domiciliària i treball femení a la Catalunya del primer quart del segle XX” a *Perspectiva Social*: 4, Barcelona.

Balcells, A. (2014) “Les dones treballadores a la fàbrica i al taller domèstic de la Catalunya del segle XIX i primer terç del XX” a *Catalan historical review*: 8, Barcelona.

⁶³ Arnavat, A. (1999) “A la vaga general! L’obrerisme al... *op.cit*, p.131.

⁶⁴ Consulteu Duarte i Montserrat, À. (1992) *Possibilistes i federals...* *op.cit*, pp.71-91.

⁶⁵ Arnavat, A., Muiños, Maria Jesús i Tous, J. (2003) “Reus sota la Restauració borbònica... *op.cit*, p.286.

Finalment, apel·lant els trets definitoris de la vida cultural reusenca del període a tractar, veiem com es mouen -entre- i venen marcats -per- dos extrems: “l’elevat analfabetisme de la població i el brillant nucli d’escriptors i artistes coneguts, com la colla de ca l’Aladern [o] el Grup Modernista de Reus”⁶⁶. En la pràctica cultural⁶⁷ a Reus, com a Barcelona, conviuen els renovadors modernistes amb escriptors que, per actitud o per estètica, pertanyien a una etapa anterior, barrejats i sovint participant en les mateixes empreses. La vida artística al Reus del 1900 era pròpia d’una ciutat mitjana, dinàmica, amb una alta burgesia consolidada que consumia béns artístics i sumptuaris, “una petita burgesia i un sector menestral nombrosos, amb menor poder adquisitiu però no per això menys aficionats a les belles arts”⁶⁸. En bona part, podem afirmar que el gust d’aquests segments socials era el que determinava el reduït mercat artístic local, que es trobava ancorat en els estils i les modes de la Restauració. La figura mitificada de Marià Fortuny, mort el 1874, “condicionà encara més el gust estètic predominant”⁶⁹. Altres artistes rellevants foren Josep Tapiró, Josep Llovera, Joan Roig Soler, Tomàs Bergadà o Ramir Rocamora; alguns d’ells tingueren èxit en el si de la ciutat i d’altres hagueren de provar sort fora. A Reus, les belles arts despertaven un veritable interès i existia un petit però variat i dinàmic ambient artístic. L’elevada nòmina de professionals que treballaven a la ciutat, el gran nombre de centres docents i el creixent nombre d’exposicions fan pensar en un ambient fens menyspreable, molt superior al d’altres ciutats⁷⁰.

⁶⁶ Sunyer, M. (1999) “La cultura al Reus del 1900” a Casas, I. (coord.) (1999) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació “La Caixa”, p.257.

⁶⁷ Per saber-ne més, consulteu:

Ferran, M. (1992) *Humor i sàtira a Reus. La premsa satírica (1868-1936)*. Reus: Edicions del Centre de Lectura.

Navais, J. (2018) *Un segle i mig de cultura a Reus i a Catalunya: La cultura que ha generat el Centre de Lectura*. Tarragona: Arola Editors-Publicacions URV.

Sunyer, M. (1999) “La cultura al Reus del 1900” a Casas, I. (coord.) (1999) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació “La Caixa”.

⁶⁸ Navais, J. (2018) *Un segle i mig de cultura... op.cit.*, p.257.

⁶⁹ Carbonell, J.A. (1999) “Les arts plàstiques al Reus del canvi de segle” a CASAS, I. (coord.) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació “La Caixa”, p.204.

⁷⁰ Per aprofundir en la temàtica consulteu:

Tenint en compte que les formes d'ocupar el temps d'oci o de descans també són clau a l'hora d'entendre una societat determinada, val a parlar de les formes de lleure i de festa al Reus dels anys 80 del segle XIX. Des de les maneres més tradicionals de relació i d'entreteniment com les comencen a imposar-se -les passejades, els balls populars, el teatre i l'òpera. Un dels aspectes més innovadors que cristal·litzarà en la fi de segle fou la pràctica de l'esport: el ciclisme i el futbol eren les grans novetats en l'oci⁷¹. Les classes populars aprofitaven els diumenges i els dies de festa per sortir al carrer i passejar, per anar a Salou durant l'estiu o per a ballar. El ball a les entitats culturals, recreatives o polítiques era l'espai de relació clau per a sectors amplis de la població, principalment els joves. Aquestes hores d'oci "s'omplien també amb la participació en un moviment associatiu en què, molt cops, cultura i política s'implicaven directament"⁷².

2.3. El Primer Certamen Socialista (Reus, 1885)

La gran y noble causa del obrer té necessitat de fer naixe algo precís, indispensable à tota idea, té de fer naixe una literatura y un art propis, que li serveixin com medi actiu de expressió y de propaganda, que acrediti lo valer dels puntals en que se funda los seus principis⁷³.

El Primer Certamen Socialista es celebrà l'any 1885 a Reus i fou organitzat pel Centre d'Amics. En un principi, la data fixada per a la celebració de l'acte públic fou el

Carbonell, J.A. (1999) "Les arts plàstiques al Reus del canvi... *op.cit.*, pp.193-234.

Sunyer, M. (1999) "La cultura al Reus del 1900... *op.cit.*, pp.235-248.

⁷¹ Per aprofundir més en la temàtica consulteu Gort, E. (1992) *Petita història de l'esport a Reus*. Reus: Diari de Tarragona, p.88.

⁷² Palomar, S. (1999) "Lleure i festa al Reus de tombant de segle" a Casas, I. (coord.) (1999) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa", p.256.

⁷³ Lluas i Pujals, J. (1885) "Discurs d'obertura" *Primer Certamen Socialista (1885)*. Reus: Centro de Amigos de Reus, p.XXXIX-XLV.

18 de març, aniversari de la *Commune* de París però, per tal d'ampliar els terminis d'entrega dels originals, es posposà fins el 14 de juliol -en commemoració de la presa de la Bastilla: "primera etapa de les revolucions modernes"⁷⁴. Tot i això, l'acte acabà celebrant-se el diumenge 12 de juliol, ja que era festiu.

Ferran Aisa interpreta que "el certamen fou promogut per la citada societat cultural reusenca de signe llibertari amb la fi de contribuir a posar de relleu la intel·lectualitat del moviment obrer i de les classes mitjanes (sobretot artesans, professors i petits comerciants que s'apropaven a les idees llibertàries)"⁷⁵. Al seu torn, Manuel Morales veié en la celebració del Primer Certamen Socialista "el doble objetivo perseguido por sus organizadores: el cultural y el ideológico. Y es que con el Certamen se pretendía impulsar una cultura pròpia: una literatura y un arte que sirviesn a la clase obrera como medio activo de propaganda, tanto como llamar la atención de los propios obreros y, ante todo, de los hombres de la classe media [...]"⁷⁶. Val a entendre que, en aquell moment, l'anarquisme espanyol stava immers en una fase de propaganda pacífica després d'esdeveniments com els de La Mano Negra⁷⁷.

El Centre d'Amics de Reus va convocar les associacions obreres i els periòdics llibertaris perquè elegissin els temes i els premis, els qual havien de ser més aviat honorífics o simbòlics. Els temes havien d'encaminar-se a desenvolupar qualsevol tesi que tingués per finalitat l'emancipació social. No s'excloué cap de les llengües vives perquè el certamen tingués un caràcter més enlairat, cosmopolita i no exclusivista. La convocatòria del certamen va ser distribuïda per tot Espanya i per diversos països d'Europa i d'Amèrica a través de les societats obreres i els periòdics llibertaris.

⁷⁴ *Bandera Social*, núm.4, 8-III.1885 i núm.20, 28-VI-1885.

⁷⁵ Aisa i Pàmols, F. (2013) "Els certàmens socialistes...", art. cit., p.36.

⁷⁶ Morales Muñoz, M. (1991) "La subcultura anarquista en España... art.cit., p.47.

⁷⁷ El significat que es pretenia donar al Certamen, després dels successos com els de La Mano Negra, a *Los Desheredados*, Sabadell, 15-XI-1884 i *Revista Social*, Sans, 15-I-1885. Unes breus notes del Certamen a Abelló i Güell, Teresa (1987) "Les associacions obreres i la cultural" a *L'Avenç*, Revista d'Història: 104, pp.36-39.

3. EL PRIMER CERTAMEN SOCIALISTA: LES BASES MATERIALS I HUMANES

3.1. Sociabilitats i associacions existents que permeteren convocar, organitzar i realitzar el Primer Certamen Socialista

Plantejar la convocatòria, l'organització i la realització del Primer Certamen Socialista des dels paràmetres de les sociabilitats i l'associacionisme fou un dels elements cabdals del present treball. Val a tenir en compte que el meu tutor, el Dr. Ramon Arnabat Mata, forma part del Grup de Recerca Consolidat de la Universitat Rovira i Virgili ISOCAC: Història, Societat, Política i Cultura de Catalunya al món. Aquest, és un dels capdavanters en la recerca historiogràfica sobre la “contraposició d'interessos econòmics i polítics a través de l'organització d'espais d'organització i de reivindicació”⁷⁸.

Tal i com Duch, Arnabat i Ferré expliquen, fer front a la sociabilitat implica analitzar horitzontalment la formació de grups d'afinitats constituïts en un marc determinat: cafès, clubs, tertúlies, agrupacions esportives, musicals, excursionistes. L'estudi d'aquests sociabilismes donarà com a resultat una determinada orientació quant a tipus d'agrupació. Si tenim en compte aquesta variable, la comprensió de les lògiques associatives guanyarà en fiabilitat “atès que l'historiador se situa davant un context social de més abast on s'hi encabeixen, és clar, corrents de pensament, recepcions de lectures i d'idees, organització de moviments socials i de mobilitzacions que caracteritzen els nostres temps <moderns>”⁷⁹. Així doncs, la sociabilitat és a la base dels moviments culturals i polítics i, és clar, és a la base de l'associacionisme. Tal i com ens mostren els editors: “sense sociabilitat -entesa com a categoria que vol unificar les formes empíriques d'associació: sociabilismes- no hi ha associació, atès que les

⁷⁸ Duch, Montserrat, Arnabat, R. i Ferré, X. (eds.) (2015) *Sociabilitats a la Catalunya contemporània. Temps i espais en conflicte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p.16.

⁷⁹ *Íbid.*, p.6.

relacions de grups són a la base de l'entitat a construir. [...] l'associacionisme constitueix una forma superior de sociabilitat; però que no n'és l'única morfologia"⁸⁰.

Davant d'això, quines formes de sociabilitat i quines associacions se'n derivaren -i impactaren- al Reus dels anys 80 del segle XIX per tal de que el Primer Certamen Socialista esdevingués una realitat?

Hi ha diferents obres que recullen l'experiència sociabilista i associacionista a la ciutat de Reus⁸¹. Aquesta ha sigut abordada des de diferents perspectives i formats. Malgrat que en l'actualitat alguna d'aquestes obres s'hagin vist superades, han sigut la base per a una millora en la investigació i en la reflexió historiogràfiques. Per tant, procurarem citar els treballs més rellevants respecte aquesta temàtica, i així recollir els diferents matisos que se n'ha fet.

Pel que fa al període vuitcentista, abans de la llei d'associacions de 1887, val a destacar que la dinàmica associativa que emergí a Reus tingué el seu origen en el liberalisme. Una part majoritària del teixit associatiu entre 1839 i 1868 -en forma de societats literàries- era vinculada a activitats d'ensenyament de les classes populars⁸².

Creiem que el Dr. Xavier Ferré en el primer apartat⁸³ del capítol "Espais de sociabilitat reusencs: marcs i xarxes" recull amb gran solvència i capacitat de síntesi quines eren les formes de sociabilitat i d'associacionisme del moment; així mateix, la historiografia generada al respecte. L'autor enumera tot un seguit d'estudis generals i els descriu a grans trets. Pel que fa a l'estudi sobre els renaixentistes reusencs cita a Joaquin Santasusagna Vallès⁸⁴. En relació a l'associacionisme formal, Ferré evidencia

⁸⁰ *Íbid.*

⁸¹ Tot i que el marc d'estudi no es centri únicament en les entitats ganxetes, creiem que és del tot necessari esbossar un petit mosaic en referència.

⁸² Per tal d'aprofundir en la temàtica consulteu Anguera, P., Gort, E. i Mèlich, I. (1980) *Aproximació a la història de Reus, II*. Reus: Publicacions de l'Ajuntament, pp.54-56.

El Dr. Xavier Ferré n'enumera les tretze més importants destacades per Pere Anguera. Consulteu Ferré, X. (2015) "Espais de sociabilitat reusencs: marcs i xarxes" a *Sociabilitats a la Catalunya contemporània...* *op.cit.*, p.528.

⁸³ Consulteu *Íbid.*, pp.531-534.

⁸⁴ Santasusagna i Vallès, J. (1982) *Reus i els Reusencs...* *op.cit.*, pp.135-189.

que el període de 1800-1923 fou d'eclosió de formes de sociabilitat cultural; per a recolzar la seva argumentació, cita a Pere Anguera⁸⁵. Tanmateix, Ferré basa l'associacionisme formal en l'oferta associativa en associacions liberals amb afany culturitzador i en la voluntat alfabetitzadora. En aquest sentit, l'historiador n'assenyala les més rellevants. Sobre les associacions lúdiques i d'esbarjo -dins de l'àmbit informal⁸⁶⁸⁷- Ferré assenyala les dues opcions ideològiques que hi havia: la conservadora i elitista i la d'adscripció popular. De la mateixa manera, parla de les associacions que pugnaven per la regeneració popular de la cultura⁸⁸. Si assenyallem les formes de sociabilitat i d'associacionisme de l'últim terç del segle XIX, Ferré cita a Albert Arnavat, a Maria Jesús Muiños i a Jordi Tous⁸⁹. Ferré evidencia com aquesta es basà en l'hegemonia de la sociabilitat republicana, la qual s'organitzà a partir de la premsa i dels casals, tot plantejant la qüestió del lleure col·lectiu en dialèctica amb la industrialització de la ciutat.

L'obra *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana. L'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*⁹⁰ de Pere Solà i Gussinyer, enumera totes les entitats de la capital del Baix Camp -també de la resta de la comarca- des de mitjans de segle XIX fins a mitjans del XX. Al llarg de gairebé trenta pàgines, Solà recorre per tot tipus d'associacions emmarcades dins d'aquest període a la ciutat de Reus. L'autor fa una relació de les associacions a partir de les famílies d'entitats i, també, cita les fonts primàries -en cas de que sigui una recerca pròpia- i els autors i les seves obres -en cas de que l'entitat com a tal ja hagi estat treballada.

⁸⁵ Anguera, P. (2003) "La cultura, l'oci i els sentiments" a *Història general... op.,cit.*, pp.144-193.

⁸⁶ Creiem que és paradigmàtic: Arnabat Mata, R. (2019) "El mundo asociativo entre 1860 y 1930" a *Asocios y seréis fuertes. Sociabilidades, modernizaciones y ciudadanías en España, 1860-1930*. Saragossa: Prensas de la Universidad de Zaragoza, pp.39-260.

⁸⁷ Per establir un marc teòric consulteu Arnabat, R. i Ferré, X. (2015) "Sociabilitat: entre la teoria i la historiografia" a *Sociabilitats a la Catalunya contemporània... op.cit.*, pp.19-62.

⁸⁸ Ferré es basa en el treball d'Anguera "La cultura, l'oci i els..." *op., cit.*

⁸⁹ Arnavat, A., Muiños, Maria Jesús i Tous, J. (2003) "Reus sota la Restauració borbònica (1874-1923)" a Anguera, P. (dir.) *Història General... op.,cit.*, pp.144-194.

⁹⁰ Consulteu Solà i Gussinyer, P. (1998) *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana. L'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*, pp.290-318.

Solà i Gussinyer, doncs, enumera entitats que formen part de la dinàmica de l'associacionisme mutual i cooperatiu, associacionisme i cooperativisme agrari, associacions de pietat i caixes d'estalvi, associacions obreres, associacions catòliques, associacions culturals⁹¹, etc. Aquestes entitats podien agafar diferents formats; els més comuns: societats, germandats, confraries religioses o de caire laic, arxiconfraries, societats cooperatives, corals⁹², centres catòlics, centres d'ensenyament⁹³, ateneus⁹⁴, casinos, etc. L'historiador cita prop de setanta entitats⁹⁵ que s'emmarquen en la segona meitat del segle XIX a Reus; nosaltres ens hem centrar, sobretot, en les que existien en el context del Primer Certamen Socialista i que, segons el nostre parer, van influir en la conjuntura de ciutat per a l'organització del certamen (ja sigui a nivell ideològic, de praxi política, de formes de sociabilitat, d'experiències i mentalitats, etc.).

L'associació més important en el marc del present treball que cita Solà és el *Centre d'Amics/Centro de Amigos* [de Reus]⁹⁶. Aquest, diu l'historiador, era una associació d'esbarjo, la qual comptava amb una seixantena de socis i el seu president en fou José Llauradó. Solà indica que aquesta entitat data del 1888. Malgrat això, els autors citats en l'Estat de la Qüestió (EdQ) assenyalen el Centre d'Amics com l'organitzador cabdal

⁹¹ Arnabat Mata a "Notes sobre l'associacionisme cultural a Catalunya: de la Revolució Liberal a la Guerra Civil (1835-1938)" a DDAA *Associacionisme cultural... op.cit.*, pp.13-35 planteja l'associacionisme cultural des de diferents prismes: les classes treballadores, l'Església catòlica, el catalanisme, les dones i l'ateneisme. Creiem que és molt útil per copsar la dimensió d'aquest tipus de sociabilitats en un moment de gran embranzida.

⁹² Per a conèixer un dels exemples més gràfics consulteu Santasusagna i Vallès, J. (1982) *Reus i els Reusencs... op.cit.*, pp.218-222.

⁹³ Per aprofundir sobre el paper de les associacions en l'ensenyament cultural consulteu Bosch, Amàlia (1991) "El paper de les associacions en l'ensenyament i la formació cultural" a DDAA *Associacions. Cultura i societat civil a Catalunya*. Tarragona: El Mèdol, Col·lecció l'Agulla, pp.103-112.

⁹⁴ Per aprofundir més en la temàtica consulteu:

Anguera, P. (1999) "Breu notícia d'ateneus reusencs vuitcentistes" a *Societat, sociabilitat i ideologia a l'àrea reusenca*. Reus: Associació d'Estudis reusencs, pp.101-109.

Anguera, P. (1999) "Els ateneus a la Catalunya vuitcentista" a *Societat... op.cit.*, pp.110-117.

Arnabat Mata, R. (2021) "Notes sobre l'associacionisme cultural a Catalunya: de la Revolució Liberal a la Guerra Civil (1835-1938)" a DDAA *Associacionisme cultural... op.cit.*, pp.27-30.

⁹⁵ Vegeu Solà i Gussinyer, P. (1998) *Itineraris per la sociabilitat... op.cit.*, p.291-296-297-298-302-303-308-309-310-311-312-313-314.

⁹⁶ *Ibid.*, p.314.

del Primer Certamen Socialista. És a dir, el seu origen, si més no, es remunta a l'any 1885. De la mateixa manera, tots coincideixen en el fet de que es tractava d'una entitat d'adscripció llibertària i, sense evidenciar-ho directament, de format organitzatiu obrer. Consultant la Sèrie de Governació de l'*Archivo General de la Administración*⁹⁷ podem confirmar el que Joan García Oliver explica a *El eco de los pasos*: "Reus fue siempre ciudad liberal. Hasta rebelde. En su Centro de Amigos (un bello eufemismo para encobrir que se trataba de un punto de reunión de los anarquistas) [...]"⁹⁸.

Amb tot, gràcies a les fonts primàries⁹⁹ veiem com les sociabilitats i les associacions que permeteren convocar, organitzar i realitzar el Primer Certamen Socialista s'emmarquen en un context nacional. Eminentment, es tracta de societats, periòdics i corporacions obreres. Aquestes foren¹⁰⁰ <La Tramontana> de Barcelona, la <Federacion Igualadina> d'Igualada, <Los Desheredados> de Sabadell, el <Centro de Amigos> de Reus, la <Redaccion de la *Federacion Igualadina*>, el <Consejo Local de las Secciones Obreras> d'Igualada, l'<Ateneo Obrero> de Sabadell, la <Federacion Local> de Vilaseca, el <Consejo Local Barcelonés> de Barcelona, la <Redaccion de *El Cosmopolita*> de Valladolid, la <Sociedad de Obreros Tipógrafos> de Barcelona, <Círculo Obrero *La Regeneracion*> de Barcelona, <Obreros Carpinteros> de Reus, la <Federacion Local> de Reus, la <Seccion de Oficios Varios> de Barcelona, las <Trabajadoras manufactureres del Carme>, preses d'Igualada i la <Sociedad de Cerrajeros> de Reus. Aquestes entitats van permetre convocar, organitzar i realitzar el certamen en tant que van participar d'aquest de diferents maneres: com a jurat qualificador, oferint premis, etc.

El Dr. Arnabat Mata a "Notes sobre l'associacionisme cultural a Catalunya" conclou que, durant el darrer terç del segle XIX "un sector important del món de la cultura interrelaciona amb les classes treballadores i conflueixen en el tram de

⁹⁷ Consulteu: AGA.Gob. 2/247: Id., <Serie Governación>.

⁹⁸ García Oliver, J. (2015) *El eco de los pasos*. Omegalfa: Biblioteca Virtual, p.16.

⁹⁹ DDAA. (1885) *Primer Certamen Socialista (1885)*. Reus: Centro de Amigos de Reus.

¹⁰⁰ En la transcripció s'ha respectat la manera en que estan escrites les associacions, malgrat entri en contradicció amb l'ortografia actual. Tanmateix, les hem enumerat en l'ordre en que apareixen a les fonts primàries.

l'associacionisme cultural obrer i popular, en el qual republicans federals i anarquistes tenen molt a dir"¹⁰¹. Tal i com hem plantejat a l'EdQ, Arnabat Mata parla de que "la confluència entre el món del treball i el món de la cultura es materialitzà en els Certàmens Socialistes celebrats a Reus (1885) i a Barcelona (1889)"¹⁰². L'historiador es recolza en el discurs d'obertura del primer, fet per Josep Llunas i Pujals, per confirmar el seu argument. En aquest, explica, que Llunas "afirmà que la classe obrera necessitava instruir-se per afrontar el <tema social> i que els Certàmens Socialistes eren <lo terreny noble en què solen efectuar-se les festes científiques, artístiques i literàries> [...]. De manera que <avui venim a prendre estada dels certàmens com abans l'havíem presa del principi d'Associació y del terreny de la premsa>"¹⁰³.

3.2. Índex biogràfic dels participants i de la mesa presidencial i relació de les entitats organitzadores, i dels membres del jurat

Tal i com hem indicat amb anterioritat, creiem que en el present treball és essencial la realització d'un índex biogràfic dels participants i dels membres de la mesa presidencial, per tal de conèixer el seu gènere, origen i professió -per copsar-los i emmarcar en els seus contextos individual i col·lectiu-, així com una relació de les entitats organitzadores i dels membres del jurat.

Pel que fa als participants¹⁰⁴, val a dir que no s'han recuperat en la seva totalitat, bé perquè signaren sota un pseudònim o bé perquè no feren referència a l'autoria. De la

¹⁰¹ Arnabat Mata, R. (2021) "Notes sobre l'associacionisme cultural a Catalunya: de la Revolució Liberal a la Guerra Civil (1835-1938)" a DDAA *Associacionisme cultural... op.cit.*, p.19.

¹⁰² *Íbid.*

¹⁰³ Arnabat Mata cita a: Martí Font, J. (2007) "Josep Llunas. Discurs d'obertura del primer Certamen Socialista de Reus del 1885" a *Prendre la paraula*. [En línia]. Barcelona: Blocs de Vilaweb <https://blocs.mesvilaweb.cat/jordimartif69/la-literatura-popular-i-lobrerisme-catala-al-tombant-de-1900-xerrada-dijous-29-al-local-de-carrutxa-a-reus/>

¹⁰⁴ Per a l'elaboració de la següent graella hem decidit ordenar-los per ordre alfabètic i respectant la forma en que apareixen escrits en les actes. <M> s'utilitza per referir-se al gènere masculí i <F> al femení. No és la nostra voluntat dividir les persones segons el sistema binari de gènere, però donat el context històric i la informació de la que disposem, creiem que és òptim no contemplar ni el gènere fluït, ni el col·lectiu trans.

mateixa manera, no hem pogut conèixer l'ofici d'algun d'ells¹⁰⁵, doncs no se'n fa referència a les actes o no hi ha bibliografia generada al seu entorn. Creiem que en un treball a llarg termini es podria revelar, si més no, part d'aquests. Malgrat això, podem fer referència a gran part dels participants. Aquests són Josep Llunas i Pujals, José Mártus, Léonie Rouzade, Luis Carreras, Fernando Tarrida, Ramon Constantí, Ricardo Mella y Cea, Joaquín Payá, J.C. Campos, Francisco Rodríguez del Busto, Anselmo Lorenzo, Antonio Carreras, <Un Cosmopolita>, Teobaldo Nieva, Angelina Vidal, Angel Villalave, Ramon Constantí, Juan Serrano y Oteiza i Ramon Jaumar.

¹⁰⁵ En la graella, surt marcat amb una <X>.

Quadre 1. ÍNDEX BIOGRÀFIC DELS PARTICIPANTS EN EL PRIMER CERTAMEN
SOCIALISTA

COGNOM	NOM	LLOC PROCEDÈNCIA	GÈNERE	OFICI
Campos	José Cayetano	Nova York	M	tipògraf
Carreras	Antonio	Sant Martí de Provençals	M	X
Carreras	Lluís	Reus	M	periodista
Constantí	Ramon	Reus	M	X
Jaumar	Ramon	Barcelona	M	X
Lorenzo	Anselmo	Barcelona	M	tipògraf
Llunas Pujals	Josep	Barcelona	M	tipògraf
Mártus	José	Manresa	M	X
Mellado y Cea	Ricardo	Madrid	M	pedagog i tipògraf
Nieva	Teobaldo	Madrid	M	periodista
Payá	Joaquin	València	M	X
Rodríguez del Busto	Francisco	Lugo, Rivadeo	M	enginyer geògraf
Serrano y Oteiza	Juan	Madrid	M	jurista
Rouzade	Léonie	Meudon (París)	F	comptable
Tarrida del Marmol	Fernando	Barcelona	M	enginyer
<Un Cosmopolita>	?	Sant Martí de Provençals	M?	X
Vidal	Angela	Lisboa	F	X
Villalave	Angel	Madrid	M	X

FONT: elaboració pròpia a partir de les dades dels participants de la bibliografia citada al llarg del text.

En relació als organitzadors, l'entitat principal vertebradora de la difusió, l'organització i la celebració del Primer Certamen Socialista fou el *Centro de Amigos*. Tot i això, hi hagué tot un seguit de corporacions i periòdics que oferiren premis i sense els

quals no hauria pogut prendre la volada que aconseguí; aquestes foren¹⁰⁶ el Centro de Amigos (Reus), la redacció de la *Federacion Igualadina* (Igualada), el *Consejo Local de las Secciones Obreras* (Igualada), l'*Ateneo Obrero* (Sabadell), la *Federacion Local* (Vilaseca), la redacció de *La Tramontana* (Barcelona), el *Consejo Local Barcelonés* (Barcelona), la redacció d'*El Obrero* (Barcelona), la redacció d'*El Cosmopolita* (Valladolid), la *Sociedad de Obreros Tipógrafos* (Barcelona), el *Círculo Obrero <La Regeneracion>* (Barcelona), els *Obreros Carpinteros* (Reus), la *Federacion Local* (Reus), la *Seccion de Oficios Vários* (Barcelona), les *Trabajadoras manufactureras de Carme*, preses a Igualada i la *Sociedad de Cerrajeros* (Reus).

Pel que fa al jurat qualificador¹⁰⁷, veiem com estigué format per cinc membres¹⁰⁸: un redactor de La Tramontana, un redactor de la Federacion Igualadina, un redactor de Los Deshederados i dos representants del Centro de Amigos. El secretari del jurat fou el redactor de La Tramontana, Eudald Canibell que, alhora, formà part de la mesa presidencial. Aquesta estigué composta per Pere Nolasca Gay, Josep LLunas i Pujals, Eudald Canibell i Masbernat i per un delegat del Centro de Amigos.

¹⁰⁶ Per ordre d'aparició i respectant la manera en que apareixen escrites en les fonts primàries.

Vegeu annex I.

¹⁰⁷ Per ordre d'aparició i respectant la manera en que apareixen escrites en les fonts primàries.

Vegeu annex II.

¹⁰⁸ En la graella corresponent: per a la seva elaboració, hem decidit ordenar-los per ordre alfabètic i respectant la forma en que apareixen escrites en les actes. <M> s'utilitza per referir-se al gènere masculí i <F> al femení. No és la nostra voluntat dividir les persones segons el sistema binari de gènere, però donat el context històric i la informació de la que disposem, creiem que és òptim no contemplar ni el gènere fluït, ni el col·lectiu trans.

Quadre 2. *ÍNDIX BIOGRÀFIC DELS MEMBRES DE LA MESA PRESIDENCIAL DEL
PRIMER CERTAMEN SOCIALISTA*

COGNOM	NOM	LLOC PROCEDÈNCIA	GÈNERE	OFICI
<u>Canibell i Masbernat</u>	Eudald	Barcelona	M	tipògraf
<u>Llunas i Pujals</u>	Josep	Barcelona	M	tipògraf
<u>Nolasc Gay</u>	Pere	Reus	M	regidor liberal

FONT: elaboració pròpia a partir de les dades dels membres de la mesa presidencial de la bibliografia citada al llarg del text.

4. EL PRIMER CERTAMEN SOCIALISTA: LA CULTURA POLÍTICA

4.1. Els textos presentats i premiats

L'article "La subcultura anarquista en España: el primer certamen socialista (1885)"¹⁰⁹ de Morales Muñoz és el treball en que s'ha recollit tant els temes proposats per al seu estudi, els premis i les societats que els oferien¹¹⁰ com les ponències finalment presentades¹¹¹. Tot i això, com que nosaltres hem pretès fer una investigació exhaustiva a l'entorn del Primer Certamen Socialista, hem extret aquesta informació directament de les fonts primàries.

Els premis i els temes^{112 113} oferts per part de la comissió organitzadora del Primer Certamen Socialista van ser:

I.- Centro de Amigos- Reus.- Una esfera de plata al autor de la major memoria sobre la <Organizacion y aspiraciones de la Federacion de Trabajadores de la Region Española.>

II.- Redaccion de la <Federacion Igualadina.> -Una coleccion completa de los números de su Periódico publicados hasta la fecha, lujosamente encuadernada, que se adjudicará al autor de la major memoria que trate de la <Influencia de la mujer en las luchas del socialismo revolucionario.>

III.- Consejo Local de las Secciones Obreras -Igualada. -Un objeto de arte al que describa major el tema: <El trabajo colectivo, agrícola é idnsutrial; derechos y deberes del individuo y de la colectividad en la produccion, cambio y distribucion de los productos.>

¹⁰⁹ Morales Muñoz, M. (1991) "La subcultura anarquista en España... art.cit.

¹¹⁰ *Íbid.*, pp.50-51.

¹¹¹ *Íbid.*, pp.51-52.

¹¹² En la transcripció s'ha respectat la manera en que estan escrites les associacions, malgrat entri en contradicció amb l'ortografia actual. Tanmateix, l'idioma i la forma originals.

Vegeu annex III.

¹¹³ DDAA. (1885) *Primer Certamen Socialista (1885)...*, op.cit., pp.XIII-XV.

IV.- Ateneo Obrero de Sabadell. -Una hoja litografiada donde á manera de acta, se consigne el ofrecimiento de amistad y el titulo de socio efectivo de este Ateneo, al autor de la mayor <Memoria ó pequeño escrito, que concrete y defina claramente las palabras <Ateismo, Anarquía y Colectivismo>, considerades como base de emancipacion del cuarto estado.>

V.- Federacion Local de Vilaseca. -Un objeto de utilidad al mayor trabajo cuyo tema se deja á la libre eleccion del autor, debiendo versar sobre algun punto relacionado con el trabajo agrícola y el problema económico-social.

VI. -Redaccion de la <La Tramontana> -Un ejemplar ricamente encuadernado de la obra <Garibaldi. Historia Liberal del siglo XIX> al mayor trabajo en prosa cuyo tema de deja al arbitrio del autor, debiendo emperò amoldarse al carácter del certámen.

VII.- Consejo Local Barcelonés. -Una plancha al·legòrica de plata al autor que con mayor claridad y profundidad trate de las <Diferencias entre el Comunismo y el Colectivismo.>

VIII.- Redaccion de <El Obrero.> -Bareclona. -Una pluma de plata al autor de la mayor memoria desarrollando el tema: <Qué puesto debe ocupar el obrero en la Sociedad?>

IX.- Redaccion de <El Cosmopolita.> -Valladolid. -Los dos tomos ricamente encuadernados que forman la magnífica obra <Garibaldi, Historia Liberal del Siglo XIX> y una suscripcion gratuita y permanente de <El Cosmopolita> al que mayor explane el siguiente tema: <Desarrollo de la idea de Cosmopolitismo bajo el fundamento de la Ley Natural.>

X.- Sociedad de Obrero Tipígrafos -Barcelona. -Un objeto de arte al autor del mayor trabajo sobre este tema: <El ciudadano y el productor, considerados respectivamente como unidad social en las escuelas político-democráticas ó económico-sociales.>

XI. – El Círculo Obrero <La Regeneracion> -Barcelona. -Una joya de arte al autor del mayor trabajo sobre: <Datos que en favor de la Emanipacion Social aportan los modernos estudiós científicos y filosóficos.>

XII. -Obreros Carpinteros de Reus. -Un objeto de arte al autor del major trabajo que trate de las Escuelas de Artes y Oficios y modo de establecerlas.

XIII. -Federacion Local de Reus. -Una fotografia de tamaño natural del autor del major trabajo sobre el tema: <A qué es debida la crisis porque atraviesan todas las industrias?>

XIV. -Seccion Vária. -Barcelona. -Un ramo de roble, ejecutado en plata, al major estudio teórico-práctico del Colectivismo.

XV. -Varias trabajadoras manufactureres de Carme. -Una fotografia con marco, representando el grupo de las mismas ofertores del premio en el momento de ser puestas en libertad, despues de sufrir condena por cuestion de trabajo, cuyo premio se adjudicará al autor que major desarrolle el tema: <Como debe ser considerada la mujer del porvenir, bajo el punto de vista de Madre, Esposa é Hija.>

XVI. -Sociedad de Cerrajeros. -Reus -Una plancha de plata con los atributos del Arte y una inscripcion alusiva al Certámen, al major trabajo sobre el <Adelanto que la Maquinaria deberia dar á la clase obrera, y modo de proceder con ella.>

La llista de composicions rebudes per al Certamen Socialista organitzat pel Centre d'Amics de Reus foren^{114 115}:

Nº. 1 -¿Consentirá la burguesia que la organizacion de la Federacion Regional Española sea pública? -Sin lema.

Nº. 2 -Ateisme, Anarquia y Colectivisme. -Lema: <Avant y sempre avant!> (En lengua catalana).

Nº. 3.-Necesidad de no involucrar la cuestion religiosa con el problema económico.-Lema: <Antes pasará un buey por el ojo de una aguja, que un rico por las puertas del cielo.>

Nº. 4. -Considérations sur la justice bourgeoise. -Lema: <Lafontaine a dit la vérité.>- (En lengua francesa.)

¹¹⁴ En la transcripció s'ha respectat la manera en que estan escrites les associacions, malgrat entri en contradicció amb l'ortografia actual. Tanmateix, l'idioma i la forma originals. Vegeu annex IV.

¹¹⁵ DDAA (1885) *Primer Certamen Socialista... op.cit.*, pp.XIX-XXI.

Nº. 5. -El ciudadano y el productor. -Sin lema.

Nº. 6. -La moralidad en la clase media.-Lema; <Jusutendi ut abutendi, etc.>

Nº. 7. -El Ciudadano y el Productor, considerados respectivamente como unidad social en las escuelas político-democráticas ó económico-sociales. -Lema: <Una Constitucion es un peligro y no una garantia.> (Girardin.)

Nº. 8. -Memoria sobre la organizacion y aspiraciones de la Federacion de Trabajadores de la Region Española. -Lema: <La federacion de los trabajadores.>

Nº. 9. -Influencia de la mujer en las luchas del socialismo revolucionario .-Lema: <La bandera del socialismo en manos de la mujer.>

Nº. 10. – Divagaciones Revolucionarias sobre la causa de nuestra miseria y el medio de remediarla.- (Sin lema.)

Nº. 11. -¿Qué puesto debe ocupar el obrero en la Sociedad?- Lema: <La Edad Media tenia su religiosos: la contemplacion. La Edad Moderna tiene la suya: el Trabajo.> (Condorcet.)

Nº. 12. -Creació d'escolas d'arts y odicis.- Lema: <Lo treball intelligent, motiva la perfecció de las manifestacions industrials.>. (En lengua catalana.)

Nº. 13. -Apuntes sociológicos. -Lema: <La Luz matará las Tinieblas.>

Nº. 14. -Brevísima memoria sobre la necesidad de establecer escuelas-talleres ó de artes y oficiós, y modo ó medios de establecerlas. -Lema: <Querer es poder.>

Nº. 15. -¿A qué es debida la crisis porque atraviesan todas las industrials?- Lema: <A la falta de consumo por parte de los trabajadores. A la escesiva duracion de la jornada de trabajo. Al monopolio de los adelantos mecánicos por los burgueses capitalistas.>

Nº. 16. -A las obreras Manufactureras de Carme. -Lema: <¡¡Salud!!>

Nº. 17. -El Problema de la emigracion en Galicia. Lema: <La emigracion puede ser la necesidad de hoy, no la necesidad de siempre.> (Pi y Margall.)

Nº. 18. -Organizacion y Aspiraciones de la Federacion de Trabajadores de la Region Española. -Lema: <Labor non prima virtus, prima versus necessitas.>

Nº. 19. -Organizacion y aspiracions de la Federacion de Trabajadores de la Region Española. -Lema: <Cuatro Palabras.>

Nº. 20. -Dudas. -Consideraciones sobre el origen de la Religion.

N.º 21. -El hijo del proletario militante. -Lema: <Son los niños de hoy, hombres del porvenir.>

N.º 22. -Memoria sobre la organizacion y aspiraciones de las federaciones de trabajadores en España. (Sin lema.)

N.º 23. -Ateísmo, Anarquía y Colectivismo. -Lema: <La materia es la causa; la fuerza, inherente á la materia, es el medio; el movimiento, resultado de la materia y de la fuerza, es el fin.> (El autor.)

N.º 24. -Influence de la femme en matière de socialisme révolutionnaire. (En francés, sin lema).

N.º 25. -Diferencias entre el Comunismo y el Colectivismo. -Lema: <El comunismo es al colectivismo como lo absoluto es al progreso.>

N.º 26. -A posição da Mulher na sociedade deve estar em perfeito equilibrio moral, político e social com a liberdade do homem. -(En portuguès, sin lema.)

N.º 27. -¡Pensativo! -(Sin lema.)

N.º 28. -Noute do Espírito. -Poemeta. -(En portuguès, sin lema.)

N.º 29. -Bosquejo. -Lema: <A la práctica.>

N.º 30. -La propiedad de la Tierra. -(Sin lema.)

Tal i com podem veure, la relació entre la proposta de temes per a l'estudi i les ponències finalment presentades i premiades compleix -en gran part- amb els objectius dels organitzadors. Malgrat això, també hi hagué temes que quedaren buits, com el tercer <El trabajo colectivo, agrícola e industrial; derechos y deberes del individuo y de la colectividad en la producción, cambio y distribución de los productos>, el novè <Desarrollo de la idea de Cosmopolitismo bajo el fundamento de la Ley Natural>, l'onzè <Datos que en favor de la Emancipación Social aportan los modernos estudios científicos y filosóficos>, el catorzè <Estudio teórico-práctico del Colectivismo> i el setzè <Adelanto que la Maquinaria debería dar a la clase obrera y modo de proceder con ella>. Tanmateix, es presentaren composicions fora de les temàtiques proposades; aquestes foren la número vint-i-u *El hijo del proletario militante*¹¹⁶ amb el lema "Son los niños de hoy, hombres del porvenir" la vint-i-set *¡Pensativo!*¹¹⁷, la vint-i-vuit *Noute do*

¹¹⁶ DDAA. (1885) *El Primer... op.,cit.*, pp.461-468.

¹¹⁷ *Íbid.*, *op.,cit.*, pp.469-511.

*Espírito*¹¹⁸ i la vint-i-nou *Bosquejo*¹¹⁹, sota el lema “A la pràctica”. D'altra banda, ens trobem amb dues ponències de temàtica lliure però que no van ser premiades; aquestes són la número vint *Dudas. Consideraciones sobre el origen de la Religión*¹²⁰ i la número tretze *Apuntes sociológicos*¹²¹, amb el lema “La Luz matará las Tinieblas”.

Pel que fa al primer tema proposat <Organización y aspiraciones de la Federacion de Trabajadores de la Region Española> es presentaren quatre ponències dedicades explícitament a aquesta qüestió: la número u *¿Consentirá la burguesia que la organizacion de la Federacion Regional Española sea pública?*, la número vuit *Memoria sobre la organizacion y aspiraciones de la Federacion de Trabajadores de la Region Española*¹²² amb el lema “La federacion de los trabajadores”, la número divuit *Organizacion y Aspiraciones de la Federacion de Trabajadores de la Region Española*¹²³, amb el lema “Labor non prima virtus, prima versus necessitas” i la número dinou *Organizacion y aspiraciones de la Federacion de Trabajadores de la Region Española*, de lema “Cuatro Palabras”; i una que l'abordava de forma més indirecta: la número vint-i-dos *Memoria sobre la organizacion y aspiraciones de las federaciones de trabajadores en España*. El premi s'adjudicà al treball número divuit, de Josep Llunas i Pujals i l'accèssit fou concedit a la ponència vint-i-dos, de José Mártrus.

En relació al segon tema <Influencia de la mujer en las luchas del socialismo revolucionario> hi hagué dues ponències: la número nou *Influencia de la mujer en las luchas del socialismo revolucionario*¹²⁴, sota el lema “La bandera del socialismo en manos de la mujer” i la número vint-i-quatre *Influence de la femme en mateiere de socialisme révolutionnaire*¹²⁵. El premi s'adjudicà al treball número vint-i-quatre, de Léonie Rouzade i l'accèssit fou concedit a la ponència número nou, de Luis Carreras.

El quart tema, <Memoria ó pequeño escrito, que concrete y defina claramente las palabras <Ateismo, Anarquía y Colectivismo>, consideradas como base de emancipacion del cuarto estado> va rebre dues propostes: la número dos *Ateisme*,

¹¹⁸ *Íbid., op.,cit.*, pp.513-526.

¹¹⁹ *Íbid., op.,cit.*, pp.527-565.

¹²⁰ *Íbid., op.,cit.*, pp.105-109.

¹²¹ *Íbid., op.,cit.*, pp.339-359.

¹²² *Íbid., op.,cit.*, pp.30-47.

¹²³ *Íbid., op.,cit.*, pp.1-29.

¹²⁴ *Íbid., op.,cit.*, pp.81-86.

¹²⁵ *Íbid., op.,cit.*, pp.49-79.

Anarquia y Colectivisme, de lema “Avant y sempre avant!” i la número vint-i-tres *Ateísmo, Anarquia y Colectivismo*¹²⁶, amb el lema “La materia es la causa; la fuerza, inherente á la materia, es el medio; el movimiento, resultado de la materia y de la fuerza, es el fin”. El premi s’adjudicà al treball número vint-i-tres, de Fernando Tarrida. L’accèsit fou concedit a la ponència número vint, de Ramon Constantí.

En el tema cinc, “cuyo tema se deja á la libre eleccion del autor, debiendo versar sobre algun punto relacionado con el trabajo agrícola y el problema económico-social”¹²⁷ es presentaren dos treballs: el número disset *El Problema de la emigracion en Galicia*¹²⁸, de lema “La emigracion puede ser la necesidad de hoy, no la necesidad de siempre (Pi y Margall)” i el número trenta *La propiedad de la Tierra*¹²⁹. El premi fou adjudicat al treball número disset, de Ricardo Mella. L’accèsit es concedí a la ponència número trenta, de Joaquin Payá.

En la sisena qüestió proposada, que constà d’un tema lliure al millor treball en prosa es presentà la ponència *Divagaciones Revolucionarias sobre la causa de nuestra miseria y el medio de remediarla*¹³⁰ (número deu). Aquesta, de J.C. Campos, estigué premiada.

La composició número vint-i-cinc *-Diferencias entre el Comunismo y el Colectivismo*¹³¹- amb el lema “El comunismo es al colectivismo como lo absoluto es al progresos” fou la presentada en la setena temàtica <Diferencia entre el Comunismo y el Colectivismo>. La composició, de Ricardo Mella, es premià.

Pel que fa a la vuitena proposta, <Qué puesto debe ocupar el obrero en la Sociedad?> es presentà la ponència número onze *¿Qué puesto debe ocupar el obrero en la Sociedad?*¹³² amb el lema “La Edad Media tenia su religiosos: la contemplacion. La Edad Moderna tiene la suya: el Trabajo” de Condorcet. A aquesta, autoria de la qual recau en Francisco Rodríguez del Busto, se li concedí l’accèsit.

En la desena proposta, que pren per nom <El ciudadano y el productor considerados, respectivamente, como unidad social en las escuelas político-democráticas o económico-sociales> s’hi presentaren les ponències número cinc *El*

¹²⁶ *Íbid., op.,cit.*, pp.87-104.

¹²⁷ *Íbid.*, p.XIII.

¹²⁸ *Íbid., op.,cit.*, pp.111-181.

¹²⁹ *Íbid., op.,cit.*, pp.183-191.

¹³⁰ *Íbid., op.,cit.*, pp.195-204.

¹³¹ *Íbid., op.,cit.*, pp.205-231.

¹³² *Íbid., op.,cit.*, pp.231-237.

ciudadano y el productor i set *El Ciudadano y el Productor, considerados respectivamente como unidad social en las escuelas político-democráticas ó económico-sociales*¹³³, sota el lema “Una Constitucion es un peligro y no una garantia (Girardin)”. El premi se li atorgà a la composició número set, d’Anselmo Lorenzo.

Les composicions número dotze -*Creació d’escolas d’arts y oficis*-, amb el lema “Lo treball intelligent, motiva la perfecció de las manifestacions industrials” i la catorze -*Brevísima memoria sobre la necesidad de establecer escuelas-talleres ó de artes y oficios, y modo ó medios de establecerlas*¹³⁴- de lema “Querer es poder” es van presentar a la dotzena proposta: <Las Escuelas de Artes y Oficios y modo de establecerlas>. El premi se l’endugué el treball número catorze, d’Antonio Carreras.

En relació a la tretzena temàtica <¿A qué es debida la crisis por la que atraviesan todas las industrias?> es presentà la ponència número quinze: *¿A qué es debida la crisis porque atraviesan todas las industrias?*¹³⁵ sota el lema “A la falta de consumo por parte de los trabajadores. A la escesia duracion de la jornada de trabajo. Al monopolio de los adelantos mecánicos por los burgueses capitalistas”. En aquesta, només s’atorgà l’accèssit a la ponència número quinze, d’autoria anònima sota el pseudònim <Un Cosmopolita>.

Per últim, sobre el quinzè tema <Cómo debe ser considerada la mujer del porvenir, bajo el punto de vista de Madre, Esposa e Hija> es comptà amb dues composicions: la número setze *A las obreras Manufactureras de Carme*¹³⁶, de lema “¡¡Salud!!” i la número vint-i-sis *A posicao da Mulher na sociedade deve estar em perfeito equilibrio moral, político e social com a liberdade do homem*¹³⁷. El premi fou adjudicat al treball número set, de Teobaldo Nieva i l’accèssit a la vint-i-setena ponència, d’Angelina Vidal.

De la mateixa manera, veiem com al final de les actes hi ha quatre poemes; per ordre d’aparició: *Demá*¹³⁸ d’Emili Guanyabens, un poema sense títol¹³⁹ de Cels Gomis, *Capitis*

¹³³ *Íbid., op.,cit.*, pp.259-273.

¹³⁴ *Íbid., op.,cit.*, pp.275-281.

¹³⁵ *Íbid., op.,cit.*, pp.283-291.

¹³⁶ *Íbid., op.,cit.*, pp.293-326.

¹³⁷ *Íbid., op.,cit.*, pp.327-358.

¹³⁸ *Íbid., op.,cit.*, pp.567-570.

¹³⁹ *Íbid., op.,cit.*, p.571.

*poena*¹⁴⁰ de Guanyabens i *La patria del home*¹⁴¹ de Gomis. Aquests no foren presentats a cap taula temàtica; de fet, foren els que es llegiren en la vetllada artístic-literària que es donà la mateixa nit del Certamen Socialista, al Teatre Principal de Reus.

Si ens fixem en els premis¹⁴² oferts per les diferents organitzacions, veiem com aquests eren, més aviat, de caire simbòlic. Això ens duu a concloure que aquest certamen tenia una voluntat intel·lectual i de difusió i producció científiques. Més enllà de l'incentiu per part dels organitzadors per a que els autors i les autores presentessin els seus textos, veiem la voluntat conjunta d'aportar contingut teòric als moviments d'emancipació del moment; sobretot, tot plegat, abocat al moviment anarquista. Tanmateix, veiem com els premis no es repartiren segons el valor d'aquests en ordre de qualitat de les composicions, sinó que eren donacions per part dels organitzadors de forma, podríem dir, arbitrària i sense un criteri concret.

4.2. Anàlisi dels textos, de les preocupacions i dels interessos dels participants¹⁴³

Tal i com podem consultar en les fonts primàries, l'aspecte formal de les composicions és divers. D'una banda, ens trobem amb ponències de caire literari i d'altres de caire no literari. Pel que fa a les primeres, en el Primer Certamen Socialista es presentaren novel·les i poemes lírics encoratjant en la lluita. Pel que fa a les segones, ens trobem amb tot de composicions amb voluntat científica, tècnica i humanística.

Referent a les temàtiques tractades en els diferents treballs ens trobem, a grans trets, amb les inquietuds i preocupacions de l'anarquisme espanyol en matèria econòmica, sociològica, literària, política, educativa i de classe. A continuació, abordarem els diferents textos presentats i premiats. Per fer-ho, ens aproximarem als diferents temes proposats per a l'estudi, tot fent una reflexió més concreta de cada ponència i emmarcant-les en el seu conjunt -tant en el si de les propostes per part dels organitzadors, com en la globalitat de les composicions presentades.

¹⁴⁰ *Íbid., op.,cit., p.572.*

¹⁴¹ *Íbid., op.,cit., pp.572-573.*

¹⁴² Vegeu les pp.42-44 del present treball o consulteu DDAA. (1885) *Primer Certamen... op.cit., pp.XIX-XXI* per a conèixer quins foren.

¹⁴³ Uns primers anàlisi crítics de les obres premiades, a *Revista Social*, 27-VIII-1885 i números següents, "Apunts bibliogràfics. Primer Certamen Socialista i Morales Muñoz, M. (1991) "La subcultura anarquista en España: el primer certamen socialista" a *Mélanges de la Casa Vázquez*, XXVII, *Epoque contemporaine*, pp.47-60.

En primer lloc, treballarem les quatre composicions¹⁴⁴ que no es presentaren en un marc temàtic concret, sinó que foren d'àmbit lliure i, fins i tot podríem dir, experimental. Pel que fa a *El hijo del proletario militante*, amb el lema "Son los niños de hoy, hombres del porvenir" veiem com les temàtiques que s'hi aborden van des d'un espectre en clau de gènere i d'altres de classe. Sense una voluntat explícita de tractar el primer, s'hi troba inherent en tant que reflexiona a l'entorn del paper del nucli familiar com a disciplinador dels infants, tot concloent tesis semblants a les de Carreras, Rouzade o, fins i tot, Vidal. En relació a *¡Pensativo!*¹⁴⁵ de Serrano Orteiza, veiem com ens trobem davant d'una obra de singular significat pel seu valor científic-literari, el seu discurs ideològic subjacent i per estar "impregnada de nuevos corrientes filosófico-científicos y literarios"¹⁴⁶, ja que presenta trets de la novel·la naturalista, després una tendència científicista i té per objectiu la recerca de la veritat a través de la reflexió. Veiem com Serrano Orteiza descriu la realitat social en que viu el camperolat -fam, misèria, ignorància, etc.- i planteja el col·lectivisme com a forma d'organització econòmica de la societat futura. Ens trobem davant d'una obra de literatura anarquista i militant¹⁴⁷. A *Bosquejo* ("A la pràctica"), veient com R. Jaumar recorre a Malthus i Balbes per esbossar la seva ponència, en la que tracta sobre la desorganització de la societat burgesa i la seva substitució per la societat del demà.

Respecte el tema <Organización y aspiraciones de la Federación de Trabajadores de la Región Española> veiem com les cinc ponències presentades¹⁴⁸ aborden una qüestió cabdal en el moment: la *Federación de Trabajadores de la Región Española* (FTRE), en tant que organització sota la qual s'organitzava gran part de l'anarquisme espanyol. El fet que l'organització del Primer Certamen Socialista impulsés l'estudi d'aquesta

¹⁴⁴ La vint-i-u *El hijo del proletario militante* amb el lema "Son los niños de hoy, hombres del porvenir" la vint-i-set *¡Pensativo!*, la vint-i-vuit *Noute do Espírito*¹⁴⁴ i la vint-i-nou *Bosquejo*, sota el lema "A la pràctica".

¹⁴⁵ Morales Muñoz dedicà un article sencer al treball i l'anàlisi d'aquest. Consulteu Morales Muñoz, M. (1990) "Pensativo de Serrano Orteiza, ejemplo de literatura anarquista" a *Nueva Revista de Filología Hispánica*, XXXVIII: 1, pp.297-306.

¹⁴⁶ *Íbid.*, p.298.

¹⁴⁷ Aquests concepte ha estat encunyat per Clara E. Lida i Madeleine Reberrioux. Consulteu Lida, Clara E. i Reberrioux, Madeline (1972) *La Mano Negra (Anarquismo agrario en Andalucía)*. Madrid: Zero.

¹⁴⁸ La número u *¿Consentirá la burguesía que la organización de la Federación Regional Española sea pública?*, la número vuit *Memoria sobre la organización y aspiraciones de la Federación de Trabajadores de la Región Española* amb el lema "La federación de los trabajadores", la número divuit *Organización y Aspiraciones de la Federación de Trabajadores de la Región Española*, amb el lema "Labor non prima virtus, prima versus necessitas", la número dinou *Organización y aspiraciones de la Federación de Trabajadores de la Región Española*, de lema "Cuatro Palabras" i la número vint-i-dos *Memoria sobre la organización y aspiraciones de las federaciones de trabajadores en España*.

temàtica, ja ens aporta molta informació: reafirma la importància d'aquesta institució. Si bé és cert que les cinc composicions presentades basen el seu estudi en aquesta temàtica, veiem com parteixen des de diverses perspectives i presenten diferents matisos. Fins i tot, podríem evidenciar que hi ha un debat pròpiament dit dins de la reflexió comuna: les semblances i diferències entre el col·lectivisme i el comunisme. Però no només això, sinó que també els plantejaments tàctic-estratègics i doctrinals que es definien a l'entorn dels respectius postulats. Mentre que a *¿Consentirá la burguesia que la organizacion de la Federacion Regional Española sea pública?* es tracta de forma prou punyent una temàtica cabdal: el legalisme com a mitjà d'acció i el col·lectivisme com a forma d'organització econòmica de la societat futura, a *Memoria sobre la organizacion y aspiraciones de la Federacion de Trabajadores de la Region Española* ("La federacion de los trabajadores") es conclou que cal que les distàncies entre anarco-col·lectivistes i anarco-comunistes es redueixin al màxim, "por el bien de Los Deshederados y por la unión general de los socialistas españoles"¹⁴⁹. A *Organizacion y Aspiraciones de la Federacion de Trabajadores de la Region Española* -"Labor non prima virtus"- es planteja una qüestió en que es mostra la voluntat racionalitzadora i científicista dels organitzadors i dels participants del Primer Certamen Socialista (també del moviment emancipatori de classe): si la FTRE no es veu qüestionada per la ciència, és que funciona. Aquest plantejament es fa en tant que hi ha una activa defensa de la il·lustració i la ciència per organitzar l'anarquia i el col·lectivisme; i així "estudiar cuestiones que directamente interesan a mejorar el bienestar de las clases obreras, tanto agrícolas como industriales [...]. Cuestiones que afectan directamente a las relaciones capital-trabajo"¹⁵⁰. A més, en aquesta ponència Llunas i Pujas parla sobre l'<organització política o sociològica>, la qual s'assentaria sobre el Municipi o Comuna, encarregat de tot el relacionat a la vida local: instrucció, higiene, urbanisme, sanitat, etc. L'altre suport en les agrupacions de productors agrícoles i industrials i presidida per una <Comisión de Correspondencias y Estadística> que hauria d'atendre en tot allò relacionat al sistema productiu: costos del factor treball, nivells de producció, intercanvis comercials, etc. Aquesta fórmula es recolza en teories proudhonianes. *Organizacion y aspiraciones de la Federacion de Trabajadores de la Region Española*, de lema "Cuatro Palabras", es planteja un marc teòric respecte el socialisme; es parla sobre les dues postures -l'anarquista i l'autoritària-, tot aportant una interpretació pròpia de les aspiracions de totes dues. Tanmateix, es fa un repàs dels congressos de tots dos

¹⁴⁹ DDAA. (1885) *El Primer...* op.,cit., pp.42.

¹⁵⁰ *Ibid.*, p.24.

postulats i explica el funcionament dels anarquistes (què pretenen i com s'estructuren a partir de la FTRE) i dels autoritaris, a partir del partit paradigmàtic del moment: el *Partido Socialista Obrero Español*. A *Memoria sobre la organizacion y aspiraciones de las federaciones de trabajadores en España*, J.Martrus contextualitza aquests dos corrents en un marc geogràfic concret: a Catalunya, els autoritaris n'eren els hegemònics, amb *El Obrero* com a mitjà de difusió de masses; mentre que a la resta d'Espanya els anarquistes n'eren els majoritaris, amb la *Revista Social* com a instrument divulgatiu i formatiu per antonomàsia. En tots cinc textos es reivindica la importància i la necessitat de la FTRE i, malgrat tinguin una certa tendència anarquista, no es genera una contraposició virulent cap als autoritaris (o anarco-comunistes); de fet, a "Cuatro Palabras" veiem com s'eleva l'activitat d'aquests.

En relació al segon tema <Influencia de la mujer en las luchas del socialismo revolucionario> veiem com en les dues composicions presentades¹⁵¹ es fa un plantejament en clau de gènere. Val a dir que el moviment anarquista -també el socialista pròpiament dit- va ser pioner en la reflexió i la reivindicació de la igualtat entre homes i dones¹⁵². Luis Carreras a *Influencia de la mujer en las luchas del socialismo revolucionario* ("La bandera del socialismo en manos de la mujer") fa una relació

¹⁵¹ La número nou *Influencia de la mujer en las luchas del socialismo revolucionario*, sota el lema "La bandera del socialismo en manos de la mujer" de Luis Carreras i la número vint-i-quatre *Influence de la femme en matiere de socialisme révolutionnaire* de Léonie Rouzade.

¹⁵² Per aprofundir en el tema consulteu:

Ackelsberg, M. (1999) *Mujeres Libres. El anarquismo y la lucha por la emancipación de las mujeres*. Barcelona.

Aresti i Esteban, N., (2015) "Cuestión de dignidad. Género, feminismo y culturas políticas", a Forcadell Álvarez i Suárez *La Restauración y la República: 1874-1936*. Madrid: Marcial Pons, pp. 85-110.

De la Pascua, M. J.; Martínez, C.; Pastor, R. i Tavera, S.(dirs.) (2000) *Mujeres en la Historia de España*. Barcelona: Ediciones de Planeta

Domergue, L. (1983) "Le feminsme dans La Revista Blanca, 1898-1905. Le femme vue par les anarchistes" a Equip de Philosophie iberique et iberoamerican (ed.) *La femme dans la pensée spagnole.*: París: CNRS, pp.79-96.

Espigado Tocino, G. (2002) "Las mujeres en el anarquismo español (1869-1939)" a *Ayer*: 45, pp. 39-72.

Girón Sierra, A. (2000) "¿Hacer tabla rasa de la historia? La analogía entre herencia fisiológica y memoria en el anarquismo español (1870-1914)" a *Asclepio*: 52/2, pp. 99-118.

Gutiérrez Álvarez, P. (2006) *Teresa Mañé, la abuela de las "Mujeres Libres"*. Fundación Andreu Nin.

Méijome Tejero, A. (2013) "Anarcofeminismo e identidad(es): una mirada histórica al anarcofeminismo en el Estado Español" a *Revista Internacional de Pensamiento Político*, núm. 8, pp. 81-94.

Nash, M. i Tavera, S. (1994) *Experiencias desiguales: conflictos sociales y respuestas colectivas (siglo XIX)*. Madrid: Editorial Síntesis.

Ramos Palomo, M. D. (2014) "La construcción cultural de la feminidad en España. Desde el fin del siglo XIX a los locos y politizados años veinte y treinta" a Nash, M. *Feminidades y masculinidades: arquetipos y prácticas de género*. Madrid: Alianza Editorial, pp. 21-46.

històrica de l'opressió envers les dones. Comença evidenciant-les com a esclaves en l'antiguitat i explica com, en l'Edat Mitjana, es veuen emancipades del nom però no en la praxis: passen a ser esposes per mitjà del matrimoni canònic, impulsat i controlat per l'església catòlica. De la mateixa manera, a banda d'esposes també són mares, quedant relegades a l'àmbit domèstic. L'autor creu que aquestes tenen tanta influència en la família "que son las protagonistas del cambio social"¹⁵³; doncs interpreta la maternitat com un mitjà per a la revolució social i educativa pels nens -que després seran homes, proletaris formats i compromesos gràcies a les seves mares. Per la seva banda, Rouzade també comparteix l'anàlisi de Carreras: les dones són les encarregades de difondre les idees anarquistes als seus fills i les seves filles i, en conseqüència, són responsables del canvi de paradigma. Léonie Rouzade també culpa l'església catòlica d'haver enviat les dones a l'àmbit domèstic, prescindint de la vida pública i "engermés dans leur ignorance"¹⁵⁴. En aquest aspecte, tots dos autors coincideixen en que les dones se les ha d'emparar en el seu desenvolupament físic i intel·lectual i alliberar-les de les preocupacions religioses. Rouzade fa una aportació que va més enllà del relat igualitari, sinó que fa un plantejament en que es relaciona el gènere i la classe: parla sobre la retribució de la maternitat i suscita tot un seguit de motius. Escriví la ponent: "si l'enfant est nécessaire à l'existence sociale, il doit être éduqué grâce à la société"¹⁵⁵. Amb això, entrellaça un altre tema i és el contracte del matrimoni: la unió entre homes i dones ha de ser l'associació de dues simpaties, de dues independències feliços d'unir-se en una mateixa solidaritat. De la mateixa manera, l'autora reafirma la seva tesi central tot conclouent que la dona no cal que sigui esposa, sinó que sent mare és com realment tindrà un impacte transcendental en el canvi social. Veiem que tant Lluís Carreras com Léonie Rouzade no basen els seus paràmetres en una emancipació de classe i de gènere reals, doncs reivindiquen el treball reproductiu i de cures com a tasca evident i necessària assumida per les dones. Malgrat això, podem afirmar que tenen un prisma molt avançat pel que fa a la vàlua de les dones.

En les dues propostes¹⁵⁶ que es van rebre en el quart tema, <Memoria ó pequeño escrito, que concrete y defina claramente las palabras <Ateismo, Anarquía y

¹⁵³ DDAA. (1885) *El Primer... op.,cit.*, p.85.

¹⁵⁴ *Íbid.*, p.53.

¹⁵⁵ *Íbid.*, p.64.

¹⁵⁶ La número dos *Ateisme, Anarquía y Colectivisme*, de lema "Avant y sempre avant!" i la número vint-i-tres *Ateismo, Anarquía y Colectivismo* amb el lema "La materia es la causa; la fuerza, inherente á la materia, es el medio; el movimiento, resultado de la materia y de la fuerza, es el fin".

Colectivismo>, considerades como base de emancipacion del cuarto estado> es desenvolupa aquests tres conceptes. Tant Tarrida del Màrmol a *La materia es la causa; la fuerza, inherente á la materia, es el medio; el movimiento, resultado de la materia y de la fuerza, es el fin*” com Ramon Constantí a “*Avant y sempre avant!*” identifiquen el col·lectivisme con el *non-plus-ultra* de la sociologia, l’anarquia com el *non-plus-ultra* de la política i l’ateisme com el *non-plus-ultra* de la ciència. El fet que utilitzin aquesta locució podem interpretar-lo com una ponderació i una elevació total d’aquests conceptes i del seu impacte en les realitats emancipatòries del moment. També, el fet que tots dos autors tractin les teories de l’esperit humà i de l’esperit diví aporta una aurèola mitificant de l’anarquisme com a religió civil.

Les composicions rebudes¹⁵⁷ en el cinquè tema, de lliure elecció mentre estigués relacionat amb el treball agrícola i el problema econòmic-social, s’emmarquen en la reflexió de la propietat de la terra -en un sentit literal, el sòl, i en un sentit, fins i tot, metafòric, la percepció nacional: sense caure en anacronismes, Ricardo Mella juga amb l’ambigüitat quan parla del sòl i la identitat gallegues. Mella a *El Problema de la emigracion en Galicia* -de lema “*La emigracion puede ser la necesidad de hoy, no la necesidad de siempre (Pi y Margall)*”- parla sobre les causes que motiven l’emigració de les quatre províncies gallegues i reflexiona a l’entorn de si l’emigració és favorable o si perjudica els interessos de Galícia. En el primer cas, estudia a quins països ha de dirigir-se l’emigració i, en el segon, aborda les mesures que s’han d’utilitzar per a combatre-la. Joaquín Payá, al seu torn, treballa el tema des d’un prisma més teòric i historiogràfic. Comença reflexionant a l’entorn de la propietat individualista, oferint conceptes binaris com <opressors> i <oprimitos>; tot seguit evidencia les religions jueva, cristiana i l’islam com a punt d’inflexió en el relat de l’emancipació de classe. Tanmateix, Payá estableix una relació dialectal entre el medi social (l’home i la dona) i el medi ambiental (la natura), denunciant que l’actual organització social “*priva al hombre del derecho a la vida que la naturaleza le concede*”¹⁵⁸. A continuació, l’autor argumenta per què el sòl és propietat de tots, per la seva naturalesa, igual que les matèries primeres; amb això, aprofita per criticar el dret -i la propietat- en herència. Tanmateix, parla dels propietaris i els contractes per treball, de la felicitat del gènere humà i de la societat *del porvenir*. En referència a aquesta última, Payá reivindica la justícia com l’autèntica base i la producció d’allò bàsic i necessari per al desenvolupament de les facultats humanes,

¹⁵⁷ La número disset *El Problema de la emigracion en Galicia*, de lema “*La emigracion puede ser la necesidad de hoy, no la necesidad de siempre (Pi y Margall)*” i la número trenta *La propiedad de la Tierra*.

¹⁵⁸ DDAA. (1885) *El Primer... op.,cit.*, p.183.

tenint per deure consumir-ho i per dret gaudir d'allò proveït. Tots dos autors parlen del <dret a la conquesta> i s'emmarquen en els eixos de l'<imperialisme-colonialisme> a l'hora de fer una analogia entre la identitat, la matèria i el sòl; coincideixen en defensar que el fet econòmic de l'organització de la propietat té per conseqüència la subdivisió, la subordinació i la monopolització dels mitjans de subsistència, tot plegat sota les tesis del col·lectivisme.

La ponència número deu, *Divagaciones Revolucionarias sobre la causa de nuestra miseria y el medio de remediarla*, fou la que es presentà en la sisena taula (tema lliure al millor treball en prosa). Aquesta, de Jorge C. Campos, és una reflexió que pretén unir els dos àmbits d'actuació revolucionària: la teoria i la praxis. Campos identifica com a urgent a necessitat de determinar la causa que origina la misèria del productor; n'identifica les causes, plurals: un sistema viciós, la terra monopolitzada, els governs actuants com a salvaguardes de l'abús, obrers subordinats com a esclaus, etc. De la mateixa manera, l'autor ofereix mitjans per acabar amb tota aquesta misèria. Campos defensa la via pacífica, però veient la poca utilitat d'aquesta, percep la revolució armada com a imminent; defensa l'agitació i l'organització, la necessitat d'una Federació aglutinadora... Campos conclou que l'obrer ha de "resistir como major le convenga, huelgas..."¹⁵⁹. És la veu que més es deixa sentir en les seves crítiques al discurs general. Aquest, en clara al·lusió a Lluanas, Tomás i Serrano Oteiza, comença a criticar a aquells que creuen que la revolució del quart Estat no es durà a terme fins "que la mayoría de los obreros forme poco menos que una inmensa agrupación de filósofos"¹⁶⁰; als que pensen que el més urgent és "organizar una vasta de federación de productores"¹⁶¹ i als que elaboren "magníficos trabajos filosóficos encaminados a determinar lo que será la Sociedad del Porvenir"¹⁶² mentre que la pobresa física i moral condiciona més i més als obrers en el vici i la diferència. Malgrat sigui partidari de la propietat col·lectiva dels instruments de treball, Campos es pregunta com i quins mitjans hauria d'utilitzar per a vèncer la més que probable oposició dels seus detentors; es contesta que mai mitjançant la propaganda i l'organització adoptada pels anarquistes espanyols, anacròniques i amb mancances del més mínim sentit de realitat.

La composició rebuda a la proposta número set <Diferencia entre el Comunismo y el Colectivismo> fou de Ricardo Mella. A "El comunismo es al colectivismo como lo

¹⁵⁹ *Íbid.*, p.204.

¹⁶⁰ *Íbid.*, p.193.

¹⁶¹ *Íbid.*, p.195.

¹⁶² *Íbid.*, p.201.

absoluto es al progreso” veiem com Mella està influenciat pels escrits de Proudhon, Bakunin i Pi i Margall; aquesta ponència representa una apologia raonada i argumentada de la teoria col·lectivista oposada a la teoria anarco-comunista. Mella aborda la diferència essencial: la propietat individual¹⁶³, però també les coincidències i l'objectiu comú que, segons els mateixos col·lectivistes, unien tots els anarquistes:

Para los trabajadores la actual organización de la propiedad es cosa jugada; nadie la defiende, nadie la mantiene; pues hay un punto concreto en el cual existí la mayor unanimidad: tal es la negación de la propiedad individual en su forma histórica. Però a partir de este punto uno toma por distinto senderó y las opiniones se dividen; división de opiniones y variedad de caminos que se dirigen a un mismo fin: tal es la emancipación del cuarto estado¹⁶⁴.

A la composició rebuda en vuitena proposta, <Qué puesto debe ocupar el obrero en la Sociedad?> es tracta la relació del treball amb l'obrer, del capital en la societat futura i la instrucció i de l'espai que assumirà l'obrer en el canvi social. A “La Edad Media tenía su religiosos: la contemplacion. La Edad Moderna tiene la suya: el Trabajo” (Condorcet), Francisco Rodríguez del Busto, planteja un repàs històric sobre el treball i el seu valor. Defensa que, anteriorment, aquest era indigne ja que el treballador estava menys instruït -i, per tant, tenia menys poder. En canvi, pensa que en l'actualitat pot tenir més poder, en tant que pot estar més instruït; argumenta que els Tallers estan per davant de les Acadèmies i reivindica que famosos il·lustrats foren obrers d'origen humil: Voltaire, Shakespeare...

En les dues ponències¹⁶⁵ presentades en la desena proposta -<El ciudadano y el productor considerados, respectivamente, como unidad social en las escuelas político-democráticas o económico-sociales> es mostra les diferències socials, polítiques i econòmiques que hi ha entre el <ciudadà> i el <productor>. Anselmo Lorenzo a “Una Constitucion es un peligro y no una garantia (Girardin)” es recolza en Condillac i Rousseau per a mostrar les diferències anomenades. En la cinquena composició, *El ciudadano y el productor*, es fa un recorregut a través de vuit grans punts per tal d'emmarcar les diferències entre el productor i el ciudadà en un context polític. Aquests

¹⁶³ Per aprofundir en aquesta qüestió consulteu Piqué i Padró, J. (1989) *Anarco-col·lectivisme i anarco-comunisme...*, op.cit., pp.67-72.

¹⁶⁴ *El Primer Certamen...*, op.,cit., pp.205-206.

¹⁶⁵ El número cinc *El ciudadano y el productor* i el número set *El Ciudadano y el Productor, considerados respectivamente como unidad social en las escuelas político-democráticas ó económico-sociales*, sota el lema “Una Constitucion es un peligro y no una garantia (Girardin)”.

vuits eixos són: el Dret, l'auxili i l'ajuda mútua, l'associació humanes, la unitat, la reflexió a l'entorn del concepte <ciudadà>, la política i la democràcia, les escoles econòmico-socials i una reflexió a l'entorn de qui són els productors.

En la proposta <Las Escuelas de Artes y Oficios y modo de establecerlas> s'aborda una qüestió de força transcendència pel moment: les escoles d'Arts i oficis com a elements emancipatoris. Antonio Carreras a *Brevísima memoria sobre la necesidad de establecer escuelas-talleres ó de artes y oficios, y modo ó medios de establecerlas* ("Querer es poder") parla com a través de l'aprenentatge en aquestes els obrers poden arribar a convertir-se en propietaris dels seus tallers i comptar amb un capital individual que assegurí la seva vellesa, d'acord amb el mètode establert pel propi autor. Aquest, igual que la majoria de ponents, reivindica una mesura reformista.

En la composició rebuda al tema tretze, <¿A qué es debida la crisis por la que atraviesan todas las industrias?> veiem com l'autor -anònim, sota el pseudònim <Un Comopolita>- parteix de tres eixos: la manca de consum per part dels treballadors, l'excessiva duració de la jornada laboral i el monopoli absorbit per la burgesia envers els avanços mecànics. A <¿A qué es debida la crisis porque atraviesan todas las industrias?>, sota el lema "A la falta de consumo por parte de los trabajadores. A la excesiva duracion de la jornada de trabajo. Al monopolio de los adelantos mecánicos por los burgueses capitalistas" també veiem quelcom que Lluanas també ho reflecteix: l'ideal de justícia implica, a més, l'assistència i la garantia de la col·lectivitat a tots aquells individus incapacitats per a produir; si bé el socors, malgrat desproveïts de tot caràcter humiliant, respon més al principi de solidaritat i a les obligacions col·lectives que a drets contradits.

En les dues ponències¹⁶⁶ presentades al quinzè tema, <Cómo debe ser considerada la mujer del porvenir, bajo el punto de vista de Madre, Esposa e Hija> veiem com s'aborda la qüestió des de dues vessants complementàries però amb matisos. D'una banda, *A las obreras Manufactureras de Carme* ("¡¡Salud!!") de Teobaldo Nieva, posa en relleu la ciència per tal d'assolir l'objectiu revolucionari per tal de contribuir al progrés de les institucions socials, a la felicitat de l'individu i a la conformació de nous valors. A més, l'autor es mostra crític amb les teories proudhonianes sobre la pretesa inferioritat femenina. D'aquí Nieva dedueix la necessària igualtat entre els dos sexes. D'altra banda,

¹⁶⁶ La número setze *A las obreras Manufactureras de Carme* de lema "¡¡Salud!!" i la número vint-i-sis *A posição da Mulher na sociedade deve estar em perfeito equilibrio moral, político e social com a liberdade do homem*.

Angelina Vidal a *A posicao da Mulher na sociedade deve estar em perfeito equilibrio moral, político e social com a liberdade do homem* es serveix de la vida sentimental de Petrarca, Dante i Campoamor per a mostrar el paper de la dona com a musa literària i element determinant en la vida de l'home.

Per últim, malgrat els quatre poemes¹⁶⁷ anteriorment mencionats no tenien per objectiu la competició, creiem que és interessant que en mencionem alguna pinzellada. En uns s'exaltava la presa de la Bastilla i la celebració del propi Certamen; en altres, es criticava l'estret i interessat concepte de pàtria reivindicat per la burgesia. A *Capitis Poena* es condemnava la violència social i la pena de mort:

Un caldoso, un verdugo, un reo, un cura
una cruz, un piquete, un gran gentío,
una mujer llorando, un sol de estío,
arriba azul, abajo gran negrura.

Un redoble, una voz que pide, impura,
sarcástico perdón; un rostro umbrío,
impaciencia, silencio, un golpe impío,
un hacha ensangrentaa, alguien que jura.

Un crimen sin vengar, otro vengado,
la barbàrie aumentando su cocecha,
el fiel de la justícia estropeada.
La ignorància, más firme, más derecha;
el delito más torpe, más osado;
la lògica del mundo satisfecha¹⁶⁸.

4.3. Les alternatives proposades: la cultura anarquista de finals del segle XIX a Espanya a través de les aportacions realitzades en el Primer Certamen Socialista a Reus (1885)

¹⁶⁷ Demà d'Emili Guanyabens, un poema sense títol¹⁶⁷ de Cels Gomis, *Capitis poena* de Guanyabens i *La patria del home* de Gomis.

¹⁶⁸ Sobre Cels Gomis i la seva obra consulteu Santasusagna i Vallès, J. (1982) *Reus i els... op.cit.*, pp.239-246.

Amb tot, veiem com les composicions premiades -sota el seu aspecte formal- pertanyen al gènere assagístic, malgrat que ens trobem amb novel·les com *Pensativo* de Serrano Oteiza, o el poema *Noite do Espirito* d'Angelina Vidal o la composició de Ramon Constantí *El Hijo del Proletarido Militante* a mode de catecisme. A nivell temàtic, els diferents treballs testimonien les inquietuds i preocupacions de l'anarquisme espanyol en la matèria econòmica, sociològica, literària, política, etc.

Alhora, tal i com Max Nettlau conceptualitzà, ens trobem davant de la més important manifestació sociològica i cultural produïda pels anarquistes fins aquell moment, que té com a únic precedent l'obra *Razvitie Istorieskoe Internationala* (El desenvolupament històric de la Internacional), feta el 1873 per Bakunin i el seu grup rus, representa el primer intent obrer per a donar una visió global de la societat de l'època¹⁶⁹.

Veiem com les ponències presentades en el Primer Certamen Socialista són testimoni de la vida obrera i de les seves aspiracions, tot denunciant-se les injustícies i la misèria de la societat burgesa, alhora que es proposen els mitjans per aconseguir una societat més d'acord amb l'ordre natural que amb el desordre social; si bé resulta evident que, quasi sense excepció, es tracta d'unes propostes que tenen per objectiu sancionar el principis tàctics i doctrinals imposats per la línia oficial de la FTRE: és a dir, el reformisme possibilista com a símbol de l'eficàcia i el col·lectivisme com a forma d'organització econòmica del paradís promès.

En la mateixa mesura, els temes proposats i els treballs premiats¹⁷⁰ són prova irrefutable de les inquietuds i preocupacions de l'anarquisme hispànic en matèria social, política, econòmica i artística. Tal i com ho són algunes dels lemes utilitzats en la presentació de treballs "Avant i sempre avant", "La luz matará las tinieblas"; i la construcció de noves categories valoratives, desproveïdes de tota significació burgesa, a l'entorn de temes i fets com la Comuna de París, el caràcter revolucionari de l'art, la igualtat de gènere o la condemna de la pena de mort. En aquest sentit poder dir que el Certamen representà un punt de partida en aquest discurs cultural.

4.4. Anàlisi dels participants, dels organitzadors, dels membres de la mesa presidencial i del jurat

¹⁶⁹ Consulteu Nettlau, M. (1969) *La Première Internationale en Espagne (1868-1888)*. París: D. Reidel Publishing Company, pp.450-451.

¹⁷⁰ Vegeu annex V.

Després d'haver establert un índex biogràfic preliminar pel que fa als organitzadors i als membres de la mesa presidencial i una relació de les entitats i els periòdics organitzadors -i, en conseqüència, del jurat- s'observa que la immensa majoria de les entitats i periòdics participants corresponen al sector anarquista partidari de l'acció pública, de l'organització i del col·lectivisme. Tanmateix, veiem com s'hi reuniren tot de pensadors de classe mitja.

Pel que fa als participants, podem veure com tots (val a dir que només sabem la professió de deu dels participants dels divuit que en coneixem l'autoria) tenien com a ocupació algun ofici liberal. La majoria d'ells eren tipògrafs: José Cayetano Campos, Anselmo Lorenzo, Josep Llunas i Pujals i Ricardo Mella y Cea; aquest últim, també era pedagog. Pel que fa Lluís Carreras i Teobaldo Nieva, es coneix que eren periodistes; Juan Serrano y Oteiza jurista, Léonie Rouzade comptable i Fernando Tarrida del Màrmol enginyer. Tanmateix, podem observar que quasi bé tots els participants eren de gènere masculí, tret de Leónie Rouzade i d'Angela Vidal, que eren dones, i d'«Un Cosmopolita» que, tot i que podem deduir que era un home, no coneixem el seu gènere. Respecte a la procedència de tots aquests, veiem com la majoria dels participants de gènere masculí eren procedents d'algun punt de l'estat espanyol. Nou eren de Catalunya: dos de Reus, dos de Sant Martí de Provençals¹⁷¹, quatre de Barcelona -tot i que Llunas i Pujals era, en realitat, de Reus- i un de Manresa; de la resta de l'estat espanyol hi havia sis participants -malgrat un fos original de Santiago de Cuba-: Joaquín Payá era de València, Mella, Nieva i Villalave eren de Madrid i Rodríguez del Busto de Lugo. De la resta d'Europa no hi havia cap participant masculí, d'Amèrica del Sud en procedia un, malgrat fos originari de Barcelona i d'Amèrica del Nord en procedia també un, Campos, malgrat també fos originari de parla hispana. Com podem veure, només les dues participants femenines presentaren les seves ponències en un idioma que no fos ni el català ni el castellà;

¹⁷¹ Cal recordar que a finals de segle XIX la ciutat de Barcelona no prenia l'entitat de ciutat tal i com la coneixem en l'actualitat. La divisió en districtes i barris actual respon a la identitat urbanística de finals de segle XIX, quan cada districte era un municipi.

tanmateix, foren les dues úniques que procedien d'algun altre punt d'Europa: Rouzade era francesa (de Meudon, París) i Vidal portuguesa (de Lisboa).

En relació als tres membres -dels quatre- que coneixem el seu nom de la mesa presidencial, veiem com tots ells eren de gènere masculí. Eudald Canibell, secretari del jurat i redactor de *La Tramontana* i Josep Llunas i Pujals vivien a Barcelona -recordem que Pujals era originari de Reus-, mentre que Pere Nolasc Gay desenvolupava la seva tasca professional a Reus. Canibell i Llunas i Pujals eren tipògrafs i de Nolasc Gay es coneix que era regidor liberal de l'Ajuntament de Reus d'aleshores. Aquest, tal i com Santasusagna referí en el seu llibre, va fer "un hàbil discurs de conservador condescendent"¹⁷². No és pas casualitat que la mesa presidencial estigués conformat per un redactor de *La Tramontana*, per Llunas i Pujals i per un delegat del Centre d'Amics. Val a identificar aquest periòdic com un dels més rellevants en l'anarquisme del moment -i en el moviment d'emancipació de classe, com a tal-; de la mateixa manera, Llunas i Pujals, a més de director, administrador i escriptor del periòdic vermell, fou delegat per la comissió d'instrucció del Centre d'Amics. Aquest fet, ens assenyala l'estreta relació d'aquesta entitat amb la retòrica anarquista i amb els seus representants més rellevants del moment. El fet que un regidor liberal presidís un acte emmarcat en l'emancipació de classe en nom de l'Ajuntament és prou interessant i ens ofereix una informació valuosa respecte la dialèctica establerta entre el liberalisme de finals del segle XIX i l'entitat obrerista i/o anticapitalista. Podem afirmar que els punts en comú entre ambdues ideologies era l'advocació per la llibertat personal-individual i, a partir d'aquesta, el progrés de la societat. També l'erradicació de les dinàmiques i estructures de l'Antic Règim.

Si ens centrem en les entitats participants-organitzadores del Primer Certamen Socialista, veiem com -tal i com hem referit anteriorment- la majoria eren periòdics del sector anarquista partidaris de l'acció pública, de l'organització i del col·lectivisme. Malgrat això, també n'hi havia algun que diferia del corrent hegemònic. Si bé és cert que

¹⁷² Santasusagna i Vallès, J. (1982) *Reus i els Reusencs... op., cit.*, p.236.

en el marc en que es donà el Primer Certamen Socialista encara no havia esclatat deliberadament el conflicte entre anarco-col·lectivistes i anarco-comunistes, hi havia tensions no ben resoltes entre els *aventins* i els *legalistes*¹⁷³; dit d'una altra manera, entre els partidaris de l'acció clandestina i violenta i els partidaris de l'acció pública i legal -divisió en la que, posteriorment, hi veurem el debat bidireccional de la qüestió col·lectivista i comunista. El que més crida l'atenció de l'impacte de la polèmica en el si de la FTRE entre els aventins i els legalistes en el Primer Certamen Socialista és que entre les entitats participants n'hi havia de contràries entre elles. Concretament, el més rellevant és l'avinentesa a la que s'hagué d'arribar per tal de conformar el jurat i és que, en aquest, hi havia un representant de La Tramontana, un de la Federación Igualadina i un de Los Desheredados. En aquell moment, la Tramontana, la Federación Igualadina i Los Desheredados estaven en conflicte: mentre que La Tramontana era partidari del legalisme, Los Desheredados estaven acusats de mantenir contactes amb els dissidents. Pel que fa a la Federación Igualadina, creiem que era partidària del legalisme, en tant que fèrria defensora de l'anarco-col·lectivisme.

¹⁷³ Per aprofundir en el tema consulteu Nettelau, M. (1969) *La Première Internationale en... op., cit.*, pp.416-451.

5. CONCLUSIONS

Tenint en compte el gran impacte que suposà el Primer Certamen Socialista en la producció cultural anarquista de finals de segle XIX, és un esdeveniment al que la historiografia ha prestat una atenció, creiem, insuficient. Això és quelcom que val a contextualitzar-ho en la pròpia inèrcia de l'estudi dels anarquismes català i espanyol que, malgrat ser un tema molt rellevant en la definició de les mentalitats i en la construcció del relat contemporani, es relativitza el seu abast.

En un símil cultural i organitzatiu, podem associar el Primer Certamen Socialista als *Jocs Florals*¹⁷⁴ i, com a tal, entendre el paper clau que tingué en la construcció de l'imaginari cultural de l'anarquisme des de la literatura i des d'altres elements. Tot i que són molt poques les ponències presentades en els formats de prosa poètica i de novel·la, podem afirmar que la voluntat inicial partia de dues premisses -el doble objectiu que abans hem plantejat-: reivindicar una cultura pròpia, una literatura i un art que servissin per a la classe obrera com a mitjà actiu de propaganda i per a cridar l'atenció de la classe obrera i la classe mitja.

Tanmateix, tal i com hem indicat en l'apartat "Les alternatives proposades: la cultura anarquista de finals del segle XIX a Espanya a través de les aportacions realitzades en el Primer Certamen Socialista a Reus"¹⁷⁵, creiem que el Primer Certamen Socialista és la manifestació sociològica i cultural més important produïda pels anarquistes d'aleshores -tot i que dugués per nom <Socialista>. El Certamen, que només tenia com a precedent l'obra *Razvitie Istoriceskoe Internationala* (El desenvolupament històric de la Internacional), composta el 1873 per Bakunin i el seu grup rus, representa el primer intent obrer d'oferir una visió global de l'època. Testimoni de la vida obrera i de les seves aspiracions, en el Certamen es denunciaven injustícies i la misèria de la societat burgesa. Tanmateix, es proposen els mitjans per aconseguir una utòpica

¹⁷⁴ La nostra tesi es basa en els postulats del Dr. Magí Sunyer. Per aprofundir en el tema consulteu Sunyer Molné, M. (2022) "Reflexió sobre els primers Jocs Florals" a *Revista del Centre de Lectura de Reus* [En línia] <https://raco.cat/index.php/RevistaCLR/article/view/401176> (Accés a 26 de juny de 2022) i Sunyer Molné, M. (2022) *Els mites de la República*. Barcelona: Editorial Eumo

¹⁷⁵ Vegeu pp.60-61 del present treball.

societat més afí amb l'ordre natural que amb el desordre social; si bé resulta evident que, quasi sense excepció, es tracta d'una proposta que pretenen sancionar els principis tàctics i doctrinals imposats per la línia oficial de la Federación de Trabajadores de la Región Española; és a dir, el reformisme possibilista com a símbol d'eficàcia i el col·lectivisme com a forma d'organització econòmica del paradís promès.

En la mateixa mesura, els treballs proposats i els treballs premiats són la prova inequívoca de les inquietuds i les preocupacions de l'anarquisme hispànic en les matèries social, política, econòmica i artística. Tal i com ho són alguns dels lemes utilitzats en la presentació de treballs: "Avant sempre avant", "La luz ambé las tinieblas"; i la construcció de noves categories valoratives, desproveïdes de tota significació burgesa, al voltant de temes i fets com la Comuna de París, el caràcter revolucionari de l'art, la igualtat sexual o la condemna de la pena de mort. En aquest sentit, podem afirmar que el Certamen representa un punt de partida en aquest discurs cultural que compta ja amb alguns antecedents a la *Biblioteca del Proletariado*, que prosseguirà de manera immediata amb la revista *Acracia* i amb les Conferències d'Estudis Socials celebrades a Barcelona entre l'octubre de 1887 i maig de 1888 i que abastí un nou objectiu amb el Segon Certamen Socialista celebrat, el 1889, en honor als <Mártires de Chicago>.

Tanmateix, podem afirmar que el Primer Certamen Socialista es desenvolupà en un marc de disputes internes basades en l'anarco-col·lectivisme i l'anarco-comunisme i en el legalisme i l'acció il·legal. De la mateixa manera, s'instal·la en la retòrica oferta per la FTRE, la qual declarà el col·lectivisme com a principi oficial de la nova Federación en el Congrés de Barcelona de 1881. Amb el ressorgiment a la vida pública de la FTRE calia reelaborar i desenvolupar el concepte teòric del col·lectivisme. Aquesta tasca fou, principalment, protagonitzada per dos col·lectivistes ortodoxos: Josep Lluas i Pujals a Barcelona¹⁷⁶ i el grup que redactava la Revista Social, encapçalat per Serrano Oteiza, a Madrid. Tots dos van participar del Primer Certamen Socialista. Tal i com veiem en la

¹⁷⁶ Per aprofundir en el tema consulteu Olivé, E. (1986) "El nacionalisme de Lluas i La Tramontana, periòdic vermell" a *L'Avenç*, pp.16-19.

ponència del català, Llunas defineix genèricament el col·lectivisme, entenent-lo com l'organització social basada en la propietat col·lectiva, en la federació econòmica i en la completa emancipació de l'ésser humà. La transmutació de la propietat individual, de la societat present, en col·lectiva serà condició primera per a edificar el nou ordre social. Llunas, recollint les tesis de Bakunin, argumenta que per assolir aquesta transformació cal, abans que res, abolir el fonament de l'injust sistema socio-econòmic vigent: el dret d'herència. Serrano Oteiza, en la mateixa línia que Llunas i Pujals, defensa que l'individu s'emanciparà econòmicament quan les col·lectivitats de productors prenguin possessió en usdefruit de les fàbriques, tallers, ferrocarrils, màquines i eines, com igualment de primeres matèries, sòl, subsòl, mines, etc. Tal i com veiem reflectida en la novel·la *Pensativo*, del madrileny, la terra i tot el que produeix la natura només podrà ser considerada propietat de la humanitat i, per tant, de la col·lectivitat.

Pel que fa a l'estratègia i tàctica col·lectivistes, el legalisme i el rebuig de la violència foren cabdals. Podem observar com en aquest període la direcció catalana de la FRTE desitjava que l'organització es desenvolupés dins del marc legal que permetés la Constitució. Per crear un gran moviment de masses calia oblidar-se de l'anterior tàctica clandestina, i aquest canvi de direcció era considerat necessari pels nous dirigents. Aquest esperit legalista en què es movien els dirigents de la FTRE estava influït pel jurista Serrano Oteiza, però també pel polifacètic Llunas, el qual es mostrà partidari d'un legalisme que calia transmetre i divulgar a tots els federats. El seu company Canibell dirà "había estudiado tan a fondo las leyes y el Código Penal, que nunca fue posible condenarle"¹⁷⁷. Llunas volia que els obrers s'assabentessin de les lleis vigents que podien afectar-los i, també, dels procediments per a esquitllar-se'n. És evident que una organització obrera que tenia com a objectiu preparar-se per a capgirar el tradicional edifici social, no podia comptar, encara que acceptés el marc legal vigent, amb la imparcialitat de la justícia estatal. La fe en la legalitat que manifestaven els dirigents de la FTRE s'anà evidenciant incongruent davant la sistemàtica repressió que el govern de Sagasta desencadenà amb l'excusa de <La Mano Negra>.

¹⁷⁷ Morato, J. (1972) *Líderes del movimiento obrero español 1868-1921*. Madrid: Edicusa, p.172.

Si bé és cert que el Primer Certamen Socialista era de caire anarquista, també podem observar el per què: la propietat individual. Aquesta, també diferència essencial entre anarco-col·lectivistes i anarco-comunistes, la identifiquem com a eix vertebrador del debat. Abans d'assenyalar el marc en que anarco-col·lectivistes i anarco-comunistes divergeixen essencialment -la propietat com a aspecte ideològic- creiem oportú d'assenyalar les coincidències i l'objectiu comú que, segons els mateixos col·lectivistes, unia a tots els anarquistes. Així ho expressà Ricardo Mella:

Para los trabajadores la actual organización de la propiedad es cosa juzgada; nadie la defiende, nadie la mantiene; pues hay un punto concreto en el cual existe la mayor unanimidad: tal es la negación de la propiedad individual en su forma histórica. Pero a partir de este punto cada uno toma por distinto sendero y las opiniones se dividen; división de opiniones y variedad de caminos que se dirigen a un mismo fin: tal es la emancipación del cuarto estado¹⁷⁸.

L'expansió propagandística dels principis col·lectivistes durant aquests anys continuà insistint en el mateix criteri, és a dir, l'usdefruit de tots els mitjans de producció per a la col·lectivitat. Una col·lectivitat configurada en la xarxa federativa que organitzava, de baix a dalt, a les seccions d'ofici, federacions locals, unions d'ofici...

Lo que pertenece a la colectividad, dicho se está no pertenece a nadie y pertenece a todos, porque siendo palpablemente de necesidad común, todos deben de ello usar y sacar fruto; digámoslo así, el fondo común y social de que se incautarán las federaciones de oficio, de aquí a la concisión es esta frase: usufructo¹⁷⁹.

Per la seva banda¹⁸⁰, els anarco-comunistes defensaven la propietat en comú, la propietat en mans de tota la comunitat. A diferència de la sistemàtica definició de la col·lectivitat, la comunitat anarco-comunista era definida de forma general i ampla. Els lligams entre els membres de la comunitat no eren les agrupacions de cada ofici, sinó els vincles elementals que s'estableien entre els individus actius i passius a partir de la vida comunitària. Així doncs, la impugnació o l'afirmació de la propietat individual fou l'eix bàsic al voltant del qual es desenvolupà la controvèrsia ideològica i la diferència

¹⁷⁸ Mella, R. (1885) "Diferencias entre Comunismo y Colectivismo" a *DDAA Primer... op.,cit.*, pp.205-206.

¹⁷⁹ *Bandera Social*, núm.14, 17-V-1885 (Madrid).

¹⁸⁰ Per a la redacció d'aquest apartat ens hem basat en Piqué i Padro, J. (1989) *Anarco... op.,cit.*, pp.68-70.

principal que separava les dues doctrines. Així ho afirmà Fernando Tarrida: “El colectivismo difiere esencialmente del comunismo por el mero hecho de respetar la propiedad legítimamente adquirida, el esfuerzo individual, y la libertad il·limitada inherente al hombre”¹⁸¹.

D'altra banda, quelcom que també podem observar és la importància de l'organització i com, aquesta, configurà l'esquelet del sistema econòmic col·lectivista. Llunas al treball “Organización y aspiraciones de la Federación de Trabajadores de la Región Española”, presentat al Certamen, continuà desenvolupant l'esquema organitzatiu per a la societat postrevolucionària. Mella incidí més en la impossibilitat de practicar el col·lectivisme sense organització:

Estos dos principios [propietat col·lectiva i propietat individual] requieren todavía algo que los complete, como ya he dicho, en la ambéca, y este algo no es otra cosa que la organización seriada, de abajo a arriba, por medio de los pactos libres entre todas las autonomías así de hecho como de derecho¹⁸².

L'anarco-comunisme del moment rebutjava qualsevol organització que es regís amb lleis, estatuts i reglaments. Així mateix, no contemplava l'existència de comissions representatives encarregades de formular i decretar l'opinió de la majoria. Pensem que la llibertat observada pel pacte lliure dels col·lectivistes i la concepció àmplia d'organització dels comunistes, podien haver estat un punt d'unió que facilités la convivència i el diàleg entre els partidaris d'ambdues doctrines. Però l'apassionament i la tensió de la controvèrsia i les dificultats per a cohabitar en un mateix espai feien impensable, en aquests anys, imaginar l'establiment d'un grup col·lectivista al costat d'un de comunista en la societat futura.

En el context del Primer Certamen Socialista, mentre que la FTRE ja no podia amagar la seva progressiva desintegració, la teoria col·lectivista gaudí d'una gran expansió propagandística: d'una banda, la premsa anarco-col·lectivista i d'altra, la literatura anarquista hispànica que veïés les seves tesis col·lectivistes afirmades en el

¹⁸¹ Tarrida del Mármol, F. (1885) “Ateísmo, Anarquía y Colectivismo” a DDAA *El Primer... op., cit.*, p.92.

¹⁸² Mella, R. (1885) *op., cit.*, p.240.

Certamen. Les brillants elaboracions teòriques de la doctrina col·lectivista serviren al mateix temps per a desqualificar el comunisme.

Una altra qüestió molt important en el present treball és entendre per què el Primer Certamen Socialista es celebrà a Reus, és per això que hem dedicat un apartat a definir i conèixer el context de la ciutat a finals del segle XIX. Un dels nostres plantejaments inicials partia de la possible influència dels Manyé i Montseny però, tot analitzant els participants i els organitzadors, veiem com aquests no participaren de l'esdeveniment. Tot i això, una línia de recerca factible seria copsar el motiu pel qual aquesta família de pensadors anarquistes no estaven més entrelligats en el teixit de caire llibertari de la ciutat. D'altra banda, tal i com explica Piqué i Padró: "els nuclis catalans més importants [de federats a la FTRE] eren Reus -amb 2.900 federats a la Unió Manufacturera- i Barcelona"¹⁸³. Això apel·la directament a les realitats econòmica, social, política i cultural del Reus vuitcentista. Tal i com hem assenyalat anteriorment¹⁸⁴, Reus s'articulava a partir d'una estructura industrial a l'entorn de la producció de béns de consum tèxtil i cuirs, que ocupava la major part de població activa al sector secundari i de la qual es derivaven negocis de transformació o bé d'altres encaminats a satisfer les necessitats bàsiques de la població. Tanmateix, les dinàmiques a l'entorn de l'associacionisme i les sociabilitats polítiques en el si de l'obrerisme, estaven caracteritzades per la combativitat dels treballadors -en els telers manuals, encara força abundants a la ciutat- i les treballadores -en les grans fàbriques de vapor- del tèxtil. Les condicions de vida i de treball de l'obrer reusenc no diferien gaire, en la duresa, de les de la resta d'obrers catalans. També val a assenyalar la influència d'una moral burgesa i una religió al servei de l'ordre establert, en que la societat es caracteritzava per la dicotomia entre rics i pobres i en la qual la burgesia i les classes mitjanes prengueren rellevància. Per últim, hem d'entendre la ciutat de Reus d'aleshores com l'herència d'haver estat la segona ciutat de Catalunya, no només pel nombre d'habitants, sinó per la irradiació cultural -entre d'altres- que ofería tal

¹⁸³ Piqué i Padró, J. (1989) *Anarco-col·lectivisme... op.,cit.*, p.15.

¹⁸⁴ Vegeu les pp.25-31 del present treball.

transcendència; el Centre de Lectura de Reus com un dels fars culturals, contribuï en l'establiment de sinergies culturals, artístiques i intel·lectuals. Amb tot, doncs, no és d'estranyar que el Primer Certamen Socialista, un esdeveniment a cavall de la reivindicació ideològica i cultural, es celebrés a la ciutat de Reus.

Finalment, voldríem evidenciar diferents qüestions pel que fa al projecte d'investigació. En primer lloc, dir que quest ha estat assumit com a primera part d'un projecte a llarg termini. En un principi, es va plantejar d'una forma més àmplia i abordant més aspectes però, a mesura que avançava la recerca, ens vam adonar que havíem d'acotar l'itinerari, doncs l'estudi del Primer Certamen Socialista requeria d'un projecte en profunditat i minucios. És per això que el treball que es presenta és només una primera fase de la investigació. Aquest treball de fi de grau, doncs, s'ha plantejat com una referència contextual a partir de la qual realitzar, a posteriori, un anàlisi detallat de les ponències, dels participants, dels organitzadors i dels membres del jurat del Primer Certamen Socialista.

La segona fase tindrà per objectiu conèixer els elements clau en la cultura política de l'anarquisme i els seus espais de sociabilitat en la Catalunya de l'últim terç del segle XIX. S'analitzarà a través de tres aproximacions i de diferents punts referencials. En primer lloc, s'abordarà aquest certamen, i també el segon (Barcelona, 1889), fonamentant-nos en els textos presentats i premiats, en els organitzadors (individuals i col·lectius) i en els participants, així com en les realitats econòmiques, socials, polítiques i culturals de Reus i de Barcelona dels anys vuitanta del segle XIX. D'altra banda, es farà un buidatge de totes les publicacions de <La Tramontana> (1881-1885), centrant-nos en la conceptualització i l'aparició dels conceptes <associacionisme>, <mutualisme> i <cooperativisme>. Així mateix, s'ampliarà i s'analitzarà la informació depositada en la Base de Dades de l'associacionisme català contemporani del grup de Recerca Consolidat ISOCAC (URV), especialitzat en els models de sociabilitat i socialització d'aquest període.

En una tercera fase de la recerca, es pretén exposar i analitzar els diferents tipus de masculinitats que es donaren en el Primer Certamen Socialista i com les pràctiques

d'aquestes van influir en la construcció del discurs cultural llibertari. Tanmateix, es vol conèixer el tipus de masculinitats que es donà en un espai alternatiu com l'anarquisme, tenint en compte els conceptes proposats per Antonio Gramsci -hegemonia, subalternitat i alternitat, principalment-, recursos proposats en la Història del Gènere.

És important plantejar el projecte conjunt per a reconèixer que el caràcter positivista de la bibliografia és conscient, i resultat de la necessitat d'una enumeració de dades, fets històrics i discursos a partir dels quals comparar, discutir, analitzar i situar la resta de les fases.

Ens trobem davant d'un treball preliminar, en el que hem pretès aportar noves idees tot partint de la bibliografia ja existent i del buidatge de fonts primàries inèdites. Som conscients que hi pot haver punts no ben copsats o aspectes que no s'han treballat de la millor manera, amb és un punt de partida des del qual es podria seguir investigant.

Com a estudiant que vol dedicar la seva carrera acadèmica a la recerca i a la investigació, seguiré treballant i formant-me en clau històric, amb ambé multidisciplinar, per a poder dur a terme la nostra tasca de la millor manera possible: amb la màxima coherència, respecte, honestedat, responsabilitat i sinceritat... aquests són els nostres valors i pels quals seguirem endavant.

¡Avant y sempre avant!

Ramon Constantí al Primer Certamen Socialista (Reus, 1885)

BIBLIOGRAFIA

Abad de Santillán, D. (1962) *Contribución a la historia del movimiento obrero español*. México: Puebla.

Abelló Güell, Teresa (1987) *Les relacions internacionals de l'anarquisme català (1881-1914)*. Barcelona: Edicions 62.

Ackelsberg, M. (1999) *Mujeres Libres. El anarquismo y la lucha por la emancipación de las mujeres*. Barcelona.

Amorós, X., Anguera, P., Arnavat, A. (1986) *Història gràfica del Reus contemporani I (1803-1939)*. Reus: Ajuntament de Reus.

Aisa i Pàmols, F. (2013) "Els certàmens socialistes: Reus (1885) – Barcelona (1889)" a *La Corbella*: 1, pp.19-62.

Álvarez Junco, J. (1977) "Los dos anarquismos" a *Cuadernos de Ruedo Ibérico*: 55-57, pp.139-156.

Álvarez Junco, J. i Pérez Ledesma, M. (1982) "Historia el movimiento obrero. ¿Una segunda ruptura?" a *Revista de Occidente*: 12, pp.19-41.

Álvarez Junco, J. (1991) *La ideología política del anarquismo español (1868-1910)*. Madrid: Siglo Veintiuno España Editores.

Anguera, P. i Cabré, R. (1979) *Ideologia i història dels diaris reusencs en català*. Reus: Centre de Lectura.

Anguera, P. (1999) "Breu notícia d'ateneus reusencs vuitcentistes" a *Societat, sociabilitat i ideologia a l'àrea reusenca*. Reus: Associació d'Estudis reusencs, pp.101-109.

Anguera, P. (1999) "Els ateneus a la Catalunya vuitcentista" a *Societat, sociabilitat i ideologia a l'àrea reusenca*. Reus: Associació d'Estudis reusencs, pp.110-117.

Anguera, P. (1999) "Introducción a la historia local catalana" a Rújula, P. & Peiró, I. (coords.) *La historia local en la España contemporánea: estudios y reflexiones desde Aragón*. Barcelona: Edita L'Avenç, pp.9-16.

Aresti i Esteban, N., (2015) "Cuestión de dignidad. Género, feminismo y culturas políticas", a Forcadell Álvarez i Suárez *La Restauración y la República: 1874-1936*. Madrid: Marcial Pons, pp. 85-110.

Arnabat, R. i Ferré, X. (2015) "Sociabilitat: entre la teoria i la historiografia" a *Sociabilitats a la Catalunya contemporània. Temps i espais en conflicte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp.19-62

Arnabat Mata, R. (2019) "El mundo asociativo entre 1860 y 1930" a *Asocios y seréis fuertes. Sociabilidades, modernizaciones y ciudadanías en España, 1860-1930*. Saragossa: Prensas de la Universidad de Zaragoza, pp.39-260.

Arnabat Mata, R. (2021) "Notes sobre l'associacionisme cultural a Catalunya: de la Revolució Liberal a la Guerra Civil (1835-1938)" a DDAA *Associacionisme cultural. Entre el mosaic i les xarxes*, Actes del XII Congrés de la CCEPC, Tarragona-Reus, 6 i 7 de novembre de 2002, pp.13-35.

Arnavat, A. (1999) "A la vaga general! L'obrèrisme al Reus del canvi de segle" a Casas, I. (coord.) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa", pp.127-148.

Arnavat, A., Palomar, S. i Prats, Ll. (1999) "Una ciutat que canvia. Vida quotidiana al Reus de tombant de segle" a Casas, I. (coord.) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa", pp.79-102.

Arnavat, A., Muiños, Maria Jesús i Tous, J. (2003) "Reus sota la Restauració borbònica (1874-1923)" a Anguera, P. (dir.) *Història General de Reus*. Reus: Ajuntament de Reus, pp.210-402.

Balcells, A. (1972) "Condicions laborals de l'obrer a la indústria catalana, 1900-1914" a *Recerques: 2*, València-Barcelona.

Balcells, A. (1974) "Manufactura domiciliària i treball femení a la Catalunya del primer quart del segle XX" a *Perspectiva Social: 4*, Barcelona.

Balcells, A. (2014) "Les dones treballadores a la fàbrica i al taller domèstic de la Catalunya del segle XIX i primer terç del XX" a *Catalan historical review: 8*, Barcelona.

Bolívar, A. i Domingo, J. (2006) "La investigación biográfica y narrativa en Iberoamérica: Campos de desarrollo y estado actual" a *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research: 4*.

Bosch, Amàlia (1991) "El paper de les associacions en l'ensenyament i la formació cultural" a DDAA *Associacions. Cultura i societat civil a Catalunya*. Tarragona: El Mèdol, Col·lecció l'Agulla, pp.103-112.

Cabana, F. (1994) *Fàbriques i empresaris*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

Calvo, A. i Sagnes, J. (1995) "Indústria i electricitat" a *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, Vol.8, Barcelona.

Cardó, J. (1983) *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*. Valls: Cossetània Edicions.

Carbonell, J.A. (1999) "Les arts plàstiques al Reus del canvi de segle" a Casas, I. (coord.) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa", pp.193-234.

Casanova, J. (1999) "Historia local, historia social y microhistoria" a Rújula, P. & Peiró, I. (coords.) *La historia local en la España contemporánea: estudios y reflexiones desde Aragón*. Barcelona: Edita L'Avenç, pp.17-28.

Cavallé, P. (1924) "Del Reus vuitcentista, IX: La transformació de la indústria" a *Revista del Centre de Lectura*, núm. 105, VI-1924.

DDAA (1885) *Primer Certamen Socialista (1885)*. Reus: Centro de Amigos de Reus.

Dalmau i Ribalta, A. (2015) *Per la causa dels humils: una biografia de Tarrida del Màrmol (1861-1915)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

De la Pascua, M. J.; Martínez, C.; Pastor, R. i Tavera, S.(dirs.) (2000) *Mujeres en la Historia de España*. Barcelona: Ediciones de Planeta.

Domergue, L. (1983) "Le feminsme dans La Revista Blanca, 1898-1905. Le femme vue par les anarchistes" a Equip de Philosophie iberique et iberoamerican (ed.) *La femme dans la pensée spagnole.*: París: CNRS, pp.79-96.

Duarte i Montserrat, À. (1992) *Possibilistes i federals. Política i cultura republicanes a Reus (1874-1899)*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.

Duch, Montserrat, Arnabat, R. i Ferré, X. (eds.) (2015) *Sociabilitats a la Catalunya contemporània. Temps i espais en conflicte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Engels, F. (1987) *El <anti-dühring>: Introducció al estudio del socialismo*. Barcelona: Edicions Avant.

Engels, F. (2017) *Dialéctica de la naturaleza*. Madrid: Ediciones Akal.

Espigado Tocino, G. (2002) "Las mujeres en el anarquismo español (1869-1939)" a *Ayer*: 45, pp. 39-72.

Ferran, M. (1992) *Humor i sàtira a Reus. La premsa satírica (1868-1936)*. Reus: Edicions del Centre de Lectura.

Ferré, X. (2015) "Espais de sociabilitat reusencs: marcs i xarxes" a *Sociabilitats a la Catalunya contemporània. Temps i espais en conflicte*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Figueras, Anna (1999) "De la vinya a l'avellaner. Crisi i transformacions a l'agricultura" a Casas, I. (coord.) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa", pp.149-168.

Fontana Lázaro, J. (2002) *La historia de los hombres: el siglo XX*. Barcelona: Editorial Crítica.

Gabriel i Sirvent, P. (1977) *El pensament econòmic i social del moviment obrer a Espanya: anarquisme i marxisme 1868-1881*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Gabriel i Sirvent, P. (1979) "El anarquismo en España" a Woodcock, G. *El anarquismo, historia de las ideas y movimientos libertarios*. Barcelona: Editorial Ariel.

Gabriel i Sirvent, P. (1999) "Republicanism popular, socialismo, anarquismo y cultura política obrera en España (1860-1914)" a Paniagua, J., Piqueras, J.A. i Sanz, VA. (eds.) *Cultura social y política en el mundo del trabajo*. València: UNED-Fundación Instituto de Historia Social.

Gabriel i Sirvent, P. (2005) "Sobre la cultura política popular i obrera a Catalunya al segle XIX. Algunes consideracions" a *Cercles*: 8, pp.15-42.

García Nieto, María del Carmen (1980) "Historiografía política de la Guerra civil de España" a Tuñón De Lara, M. (coord.) *Historiografía española contemporánea, X Coloquio del Centro de Investigaciones Hispánicas de la Universidad de Pau*, Balance y resumen, Siglo XXI, Madrid, p.315-342.

García Oliver, J. (2015) *El eco de los pasos*. Omegalfa: Biblioteca Virtual.

Giralt i Reventòs, E. (ed.) (1972) *Bibliografia dels moviments socials a Catalunya, País Valencià i Les Illes*. Barcelona: Editorial Lavinia.

Girón Sierra, A. (2000) "¿Hacer tabla rasa de la historia? La analogía entre herencia fisiológica y memoria en el anarquismo español (1870-1914)" a *Asclepio*: 52/2, pp. 99-118.

Gort, E. (1992) *Petita història de l'esport a Reus*. Reus: Diari de Tarragona.

Gras Salas, F. (1997) *Fets i gent de Reus*. Reus: Edita Francesc Gras Salas.

Iñiguez Campos, M. (2009) *Enciclopedia histórica del anarquismo español* (3 volums). Victoria-Gasteiz: Autor-Editor, Victoria-Gasteiz.

Gutiérrez Álvarez, P. (2006) *Teresa Mañé, la abuela de las "Mujeres Libres"*. Fundación Andreu Nin.

Lida, Clara (1972) *Anarquismo y revolución en la España del s.XIX*. Mèxic: Siglo XXI Editores.

Méijome Tejero, A. (2013) "Anarcofeminismo e identidad(es): una mirada histórica al anarcofeminismo en el Estado Español" a *Revista Internacional de Pensamiento Político*, núm. 8, pp. 81-94.

Morales Muñoz, M. (1990) "Pensativo de Serrano Oteiza, ejemplo de literatura anarquista" a *Nueva Revista de Filología Hispánica*, XXXVIII: 1, pp.297-306.

Morales Muñoz, M. (1991) "La subcultura anarquista en España: el primer certamen socialista" a *Mélanges de la Casa Vázquez*, XXVII, *Epoque contemporaine*, pp.47-60.

Morales Muñoz, M. (1995) "Cultura e ideología en el Primer Certamen Socialista" a Hofmann, B., Tous, J. i Tietze, M. (eds.) *El anarquismo español y sus tradiciones culturales*. Frankfurt am Main: Vervuert Verlag, pp.273-280.

Morato, J. (1972) *Líderes del movimiento obrero español 1868-1921*. Madrid: Edicusa.

Muiños, Maria Jesús i Ferran, M. (1999) "Indústria, comerç i finances al Reus de tombant de segle" a Casas, I. (coord.) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa", pp.169-192.

Nadal, J. (1985) "La formació de la indústria moderna" a *Catalunya, la fàbrica d'Espanya*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

Nadal, J. (1991) "La plenitud de la fabricació catalana (1861-1913)" a *Història econòmica de la Catalunya contemporània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

Nash, M. i Tavera, S. (1994) *Experiencias desiguales: conflictos sociales y respuestas colectivas (siglo XIX)*. Madrid: Editorial Síntesis.

Navais, J. (2017) *Una ciutat en ebullició. Petites històries de Reus i de més enllà*. Reus-Tarragona: Publicacions del Centre de Lectura de Reus, Arola Editors-Publicacions URV.

Navais, J. (ed.) (2018) *Un segle i mig de cultura a Reus i a Catalunya: La cultura que ha generat el Centre de Lectura*. Tarragona: Arola Editors-Publicacions URV.

Palomar, S. (1999) "Lleure i festa al Reus de tombant de segle" a Casas, I. (coord.) (1999) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa", pp.249-283.

Nettlau, M. (1969) *La Première Internationale en Espagne (1868-1888)*. París: D. Reidel Publishing Company.

Olivé, E. (1986) "El nacionalisme de Lluçanès i La Tramontana, periòdic vermell" a *L'Avenç*, pp.16-19.

Pasamar, G. (1999) "Maestros y discípulos: algunas claves de la renovación de la historiografía española en los últimos cincuenta años" a Rújula, P. & Peiró, I. (coords.) *La historia local en la España contemporánea: estudios y reflexiones desde Aragón*. Barcelona: Edita L'Avenç, p.62-79.

Piqué i Padró, J. (1989) *Anarco-col·lectivisme i anarco-comunisme: l'oposició de dues postures en el moviment anarquista català, 1881-1891*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p.62, pp.64-65 i p.75.

Puente Pérez, G. (2016) *De Soledad Gustavo a Teresa Mañé (1865-1939)*. Tesi de Màster (UB).

Puente Pérez, G. *De Soledad Gustavo a Teresa Mañé: los orígenes del anarco-feminismo en España (1865-1939)*. Tesi Doctoral pendent de publicar (UB).

Ramos Palomo, M. D. (2014) "La construcción cultural de la feminidad en España. Desde el fin del siglo XIX a los locos y politizados años veinte y treinta" a Nash, M. *Feminidades y masculinidades: arquetipos y prácticas de género*. Madrid: Alianza Editorial, pp. 21-46.

Santasusagna i Vallès, J. (1982) *Reus i els Reusencs en el Renaixement de Catalunya fins al 1900*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, pp.238-239.

Solà i Gussinyer, P. (1998) *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana. L'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*, pp.290-318.

Sunyer Molné, M. (1999) "La cultura al Reus del 1900" a Casas, I. (coord.) (1999) *Reus 1900. Segona ciutat de Catalunya*. Reus: Ajuntament de Reus i Fundació "La Caixa", pp.235-248.

Sunyer Molné, M. (2022) *Els mites de la República*. Barcelona: Editorial Eumo.

Tavera García, Susanna (2006) "Guerra Civil y anarcofeminismo, sus antecedentes históricos" a De la Calle Velasco, Mª Dolores i Redero San Román, M. *Guerra Civil: documentos y memoria*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, pp.50-51.

Termes i Ardèvol, J. (1971) *Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional, 1864-1881*. Barcelona: Editorial Ariel.

Termes i Ardèvol, J. (2011) *Historia del anarquismo en España (1870-1980)*. Barcelona: RBA Libros.

Tuñón de Lara, M. (1972) *El movimiento obrero en la historia de España*. Madrid: Taurus Ediciones, pp.943-955.

Urales, F. (1977) *La evolución de la filosofía en España*. Barcelona: Filosofia i psicologia Laia.

Vicente Izquierdo, M. (1999) *Josep Lluas i Pujals (1825-1905), La Tramontana i el lliurepensament radical català*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs.

Willard, C. (1971) *Problemática del socialismo*. Madrid: Ediciones Istmo.

WEBGRAFIA

Martí Font, J. (2007) "Josep Lluas. Discurs d'obertura del primer Certamen Socialista de Reus del 1885" a *Prendre la paraula*. [En línia]. Barcelona: Blocs de Vilaweb <https://blocs.mesvilaweb.cat/jordimartif69/la-literatura-popular-i-lobrerisme-catala-al-tombant-de-1900-xerrada-dijous-29-al-local-de-carrutxa-a-reus/> (Accés: 28 de maig de 2022).

Nettlau, M. (2010) *La première internationale en Espagne: 1868-1888*. Califòrnia: Universitat de Califòrnia, [En línia] https://books.google.es/books/about/Premiere_internationale_en_espagne.html?id=a_ZbtQEACAAJ&redir_esc=y. (Accés: 25 d'abril de 2022).

Sunyer Molné, M. (2022) "Reflexió sobre els primers Jocs Florals" a *Revista del Centre de Lectura de Reus* [En línia] <https://raco.cat/index.php/RevistaCLR/article/view/401176> (Accés a 26 de juny de 2022)

FONTS ARXIVÍSTIQUES

- ARCHIVO GENERAL DE LA ADMINISTRACIÓN
- ARXIU COMARCAL DEL BAIX CAMP
- ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE REUS
- ARXIU HISTÒRIC DE TARRAGONA
- FONTS DOCUMENTAL DEL CENTRE DE LECTURA

Llibre d'actes: *Primer Certamen Socialista* (1885) Barcelona: Imprenta de Pedro Ortega.

PERIÒDICS

Diario de Reus (1884-1885)

La Asociación (1884-1885)

La Tramontana (1884-1885)

La Federación Igualadina (1884-1885)

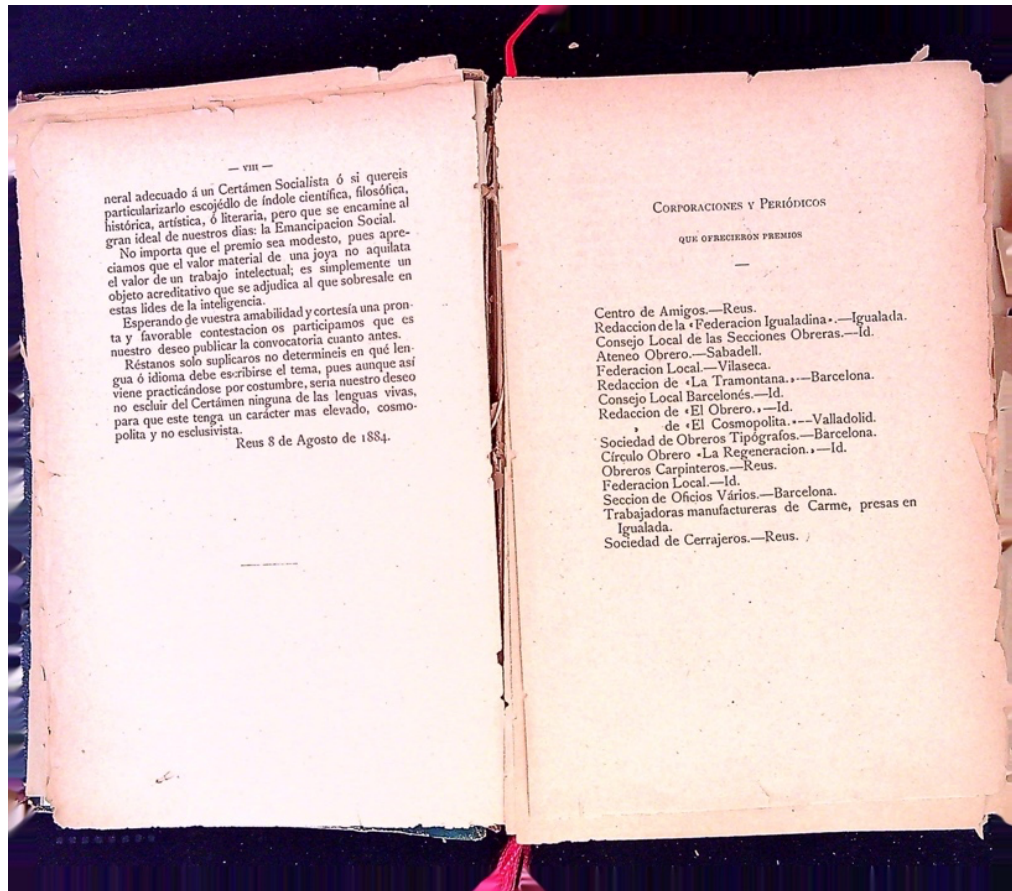
Las Circunstancias, de Reus (1884-1885)

Los Desheredados (1884-1885)

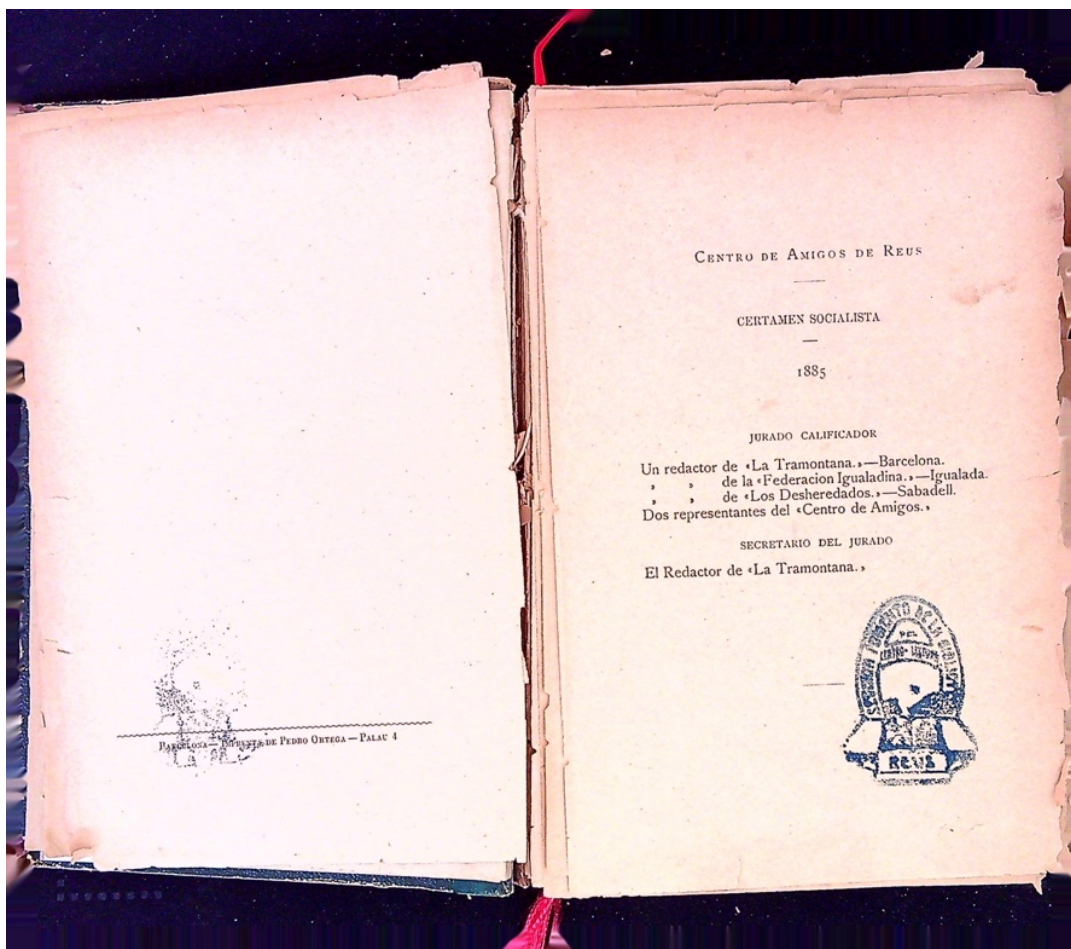
Revista Social (1884-1885)

ANNEXOS

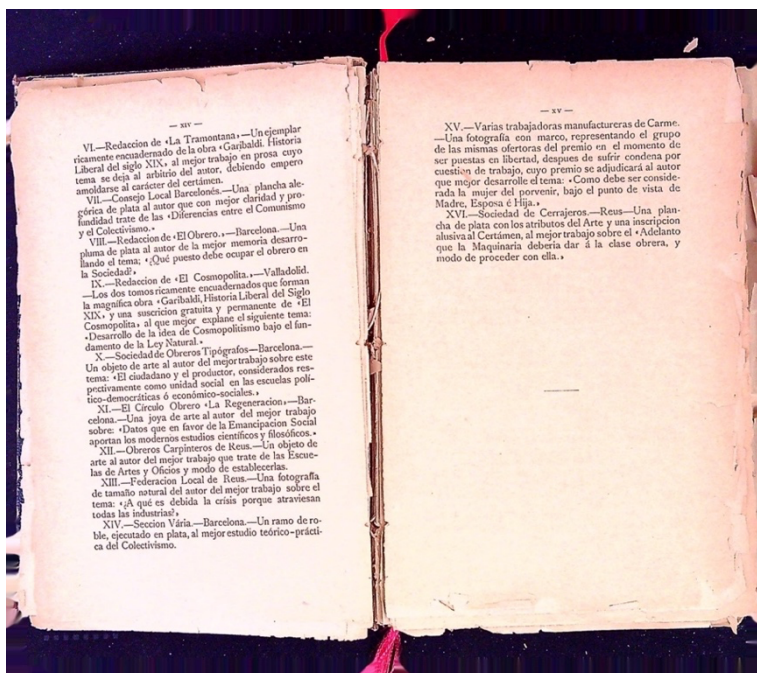
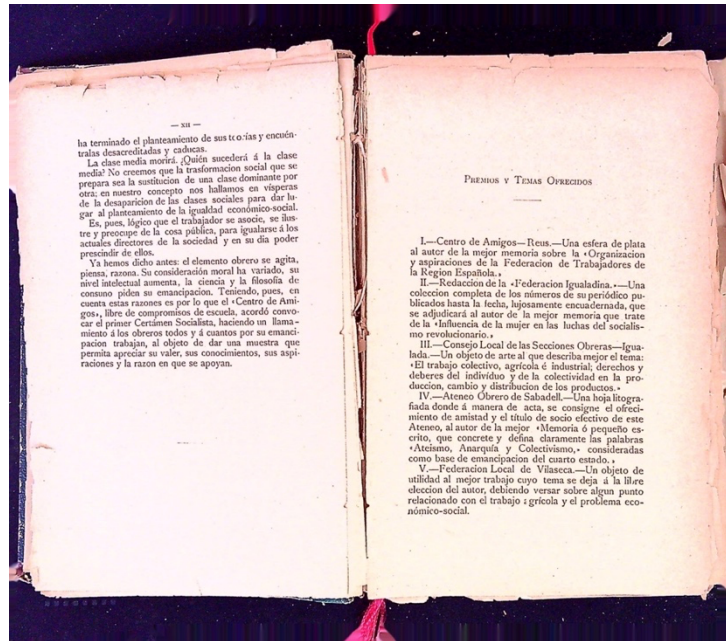
Annex I. Corporacions i periòdics que oferiren premis. Font primària: llibre d'actes del Primer Certamen Socialista, p.IX.

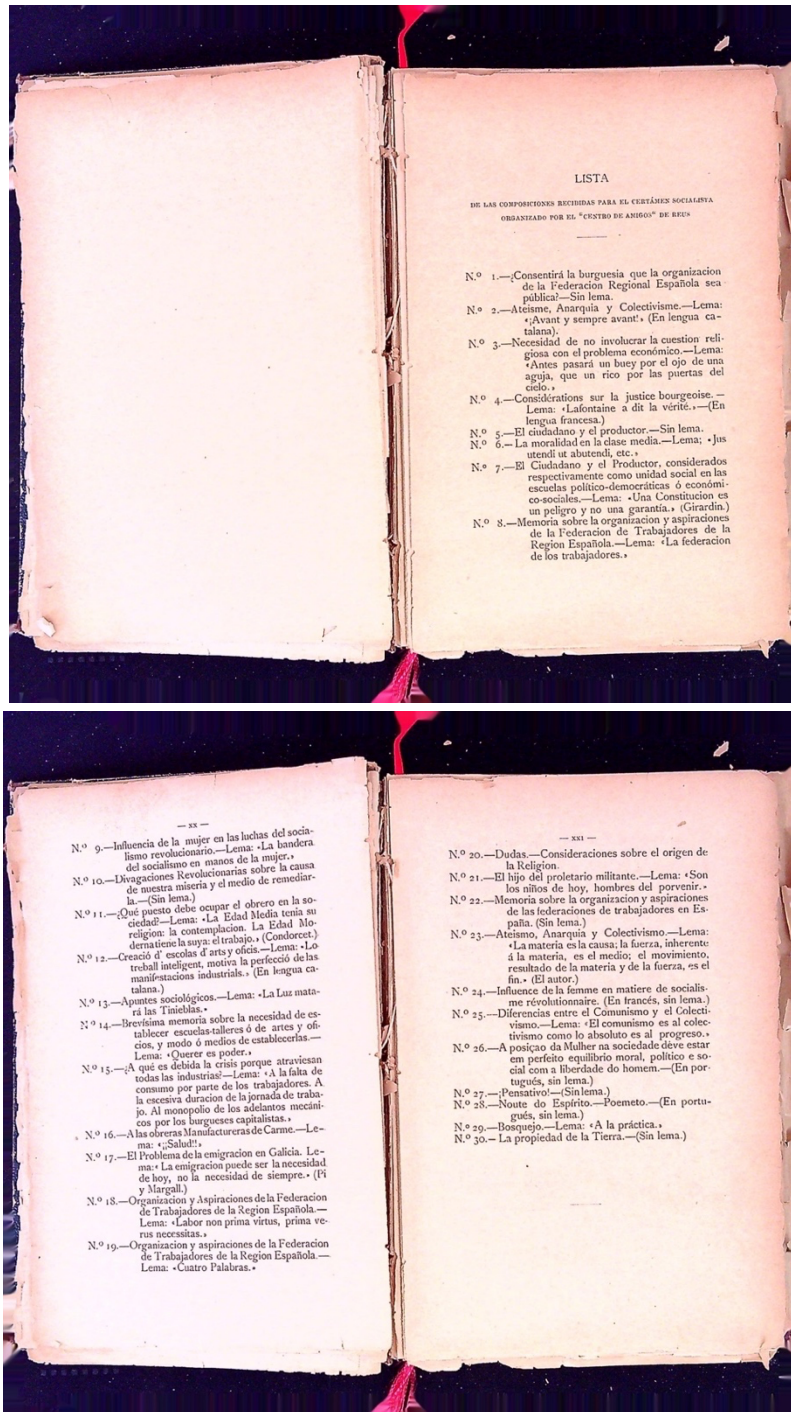
Annex II. Jurat qualificador del Primer Certamen Socialista. Font primària: llibre d'actes del Primer Certamen Socialista, p.V.

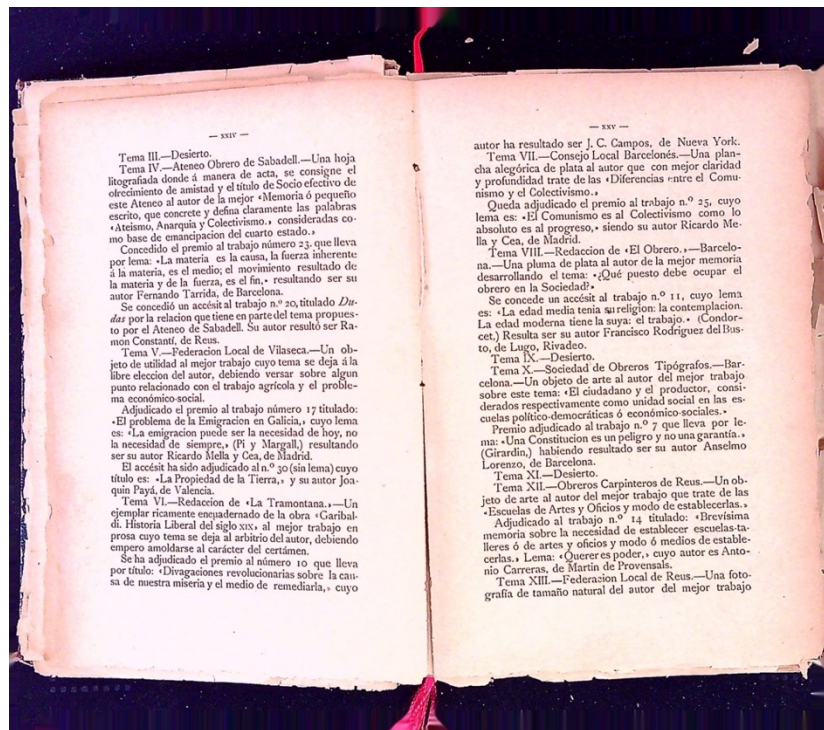
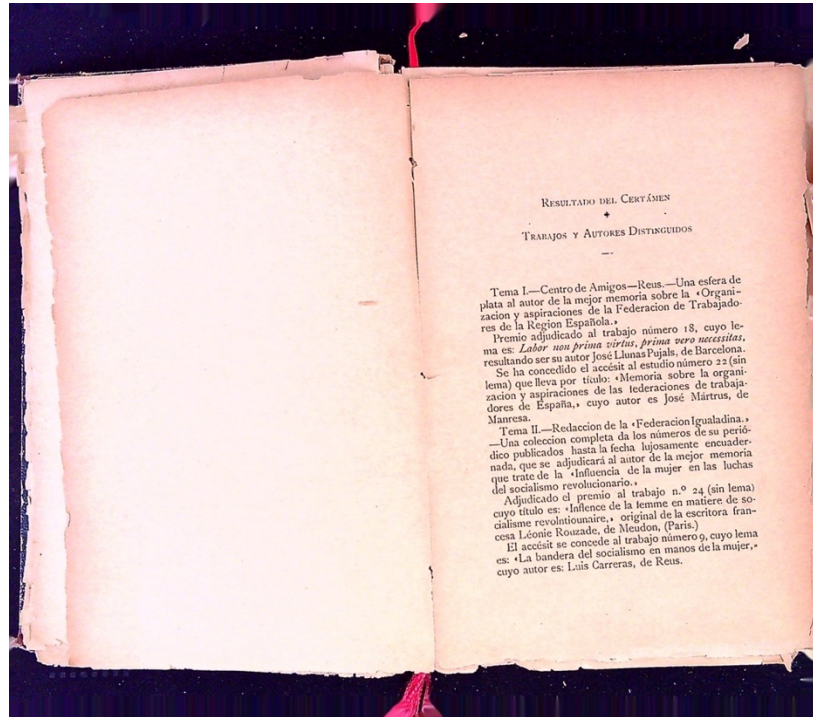
Annex III. Relació de premis i de temes oferts pels organitzadors del Primer Certamen Socialista. Font primària: llibre d'actes del Primer Certamen Socialista, pp.XIII-XV.

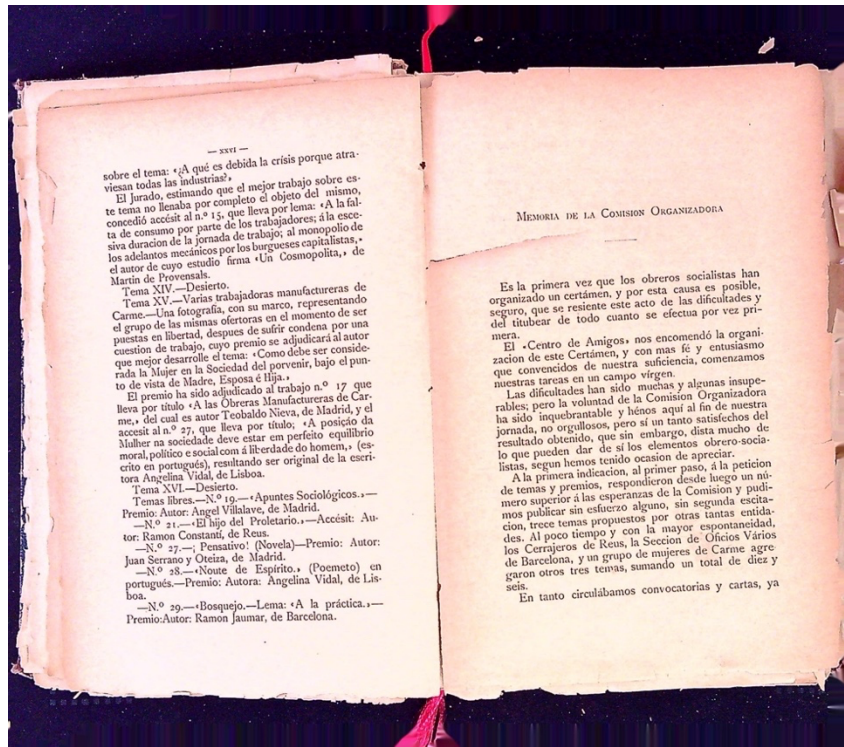

Annex IV. Llista de les composicions rebudes per al Primer Certamen Socialista organitzat pel Centro de Amigos de Reus. Font primària: llibre d'actes del Primer Certamen Socialista, pp.XIX-XXI.

Annex V. Relació del resultat del certamen. Treballs i autors distingits. També premis oferts per cada entitat i/o organització. Font primària: llibre d'actes del Primer Certamen Socialista, pp.XXIII-XXVI.

AGRAÏMENTS

Penso que és necessari començar aquest apartat donant les gràcies al Dr. Ramon Arnabat Mata, per haver confiat en mi i haver-me proposat col·laborar amb ell. També a la Dra. Maria Bonet Donato, al Dr. Josep Fàbregas Roig, al Dr. Joaquín Ruiz de Arbulo Bayona i al Dr. Jordi Diloli Fons que, malgrat no emmarcar-me en els seus períodes, m'encoratgen i m'acompanyen igualment. A la Dra. Montserrat Duch Plana, per ser exemple i referent i al Dr. Joan Maria Thomàs Andreu, per la seva precisió i excel·lència. També vull donar les gràcies al Centre de Lectura de Reus, per ser casa, escola i ateneu, sobretot al president Lluís Miquel Pérez Segura, la secretària general Empar Pont Albert i la Cap de la Biblioteca de l'entitat Montserrat De Anciola Moragas. També a les companyes Marta, Mercè, Anna i Sílvia, i al Marc, per fer més amenes les tardes interminables a la biblioteca.

Entre els àmbits acadèmic i personal, dono les gràcies al Dr. Guillem Puig Vallverdú, per aterrar a la meva vida i, des d'aleshores, ser-hi sempre; al Dr. Gerard Puig Gavarró, per l'amistat sincera i al Dr. Ginés Puente Pérez, per la seva mirada atenta i el seu esguard. També a Joan Navais Icart, per fer-me entendre i apreciar el llegat del gran Pere Anguera, per fer-me estimar encara més la història de la nostra ciutat i per tenir cura de mi.

En el món personal, vull oferir unes paraules d'agraïment als meus amics i les meves amigues que, malgrat no entendre la meva passió per la Història, celebren i escolten cadascuna de les recerques i dels projectes en els que estic implicada. També a tots aquells que em van donar cobertura formativa des del Casal Despertaferro i al Ball de Diables de Reus, que em permet veure i entendre la història des de la cultura popular. Als companys i les companyes del Club Natació Reus Ploms, del Monobloc i del Refugi Musté i Recasens de Mont-Ral (sobretot el Pere): la natació, l'escalada i l'excursionisme són les vies d'escapament que m'ajuden a seguir en això. Unes paraules especials per l'Edu, l'Amaya, la Noemí i la Vanessa, salvavides. També a la Núria i l'Ahmed, per ser família.

Estic plenament convençuda, però, que això no hauria estat possible sense l'Elisabet, el Josep Maria, l'Oriol, la Maria i la Coco, que són la meva llar i el meu refugi. La seva constància i sacrifici m'ha permès ser la primera generació de la meva família que accedeix a la universitat, i no puc estar-ne més orgullosa. La mare, el pare, el meu germà, l'àvia i la Coco són la meva tribu, en tota la seva essència. El Pau, per ser company en el mar en calma i en la muntanya ferotge. A l'avi Jaume, de forma pòstuma, per la seva estima incondicional durant tants anys. Gràcies per ensenyar-me a volar.

